

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Pavel Příbyl

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

Akademický rok 2010/2011

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Oběť trestného činu a její právo na plnohodnotný život v současné společnosti

A Victim of a Crime and His/Her Right to a Standard Life in our Present-Day Society

Jméno studenta: Pavel Příbyl
Číslo studenta: P 080054
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: doc. Dr. JUDr. Jan Hejda

Prohlášení:

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma

„Oběť trestného činu a její právo na plnohodnotný život v současné společnosti“

jsem zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Jindřichův Hradec, dne _____

Pavel Příbyl

Poděkování:

Za námět, cenné rady a inspiraci děkuji svému vedoucímu práce váženému
doc. Dr. JUDr. Janu Hejdovi

Za umožnění vykonání odborné praxe ve Vazební věznici České Budějovice
ředitelce vazební věznice plk. Mgr. Martině Štanglovičové

Za cenné rady z oboru psychologie a kriminologie
PhDr. Jitce Bolfové

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavel PŘIBYL**
Osobní číslo: **P080054**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Název tématu: **Oběť trestného činu a její právo na plnohodnotný život
v současné společnosti**
Zadávající katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Vymezení pojmu oběť jak z hlediska relevantních právních norem České republiky v komparaci s odpovídajícími právními normami vybraných okolních členských států Evropské unie, tak z pohledu forenzní psychologie, psychiatrie.
Rozbor možností pomoci obětem trestných činů současným sociálním systémem ČR .
Popis a systematizace skutečností, kterým musí čelit oběť v průběhu trestného činu, při jeho prověřování, následném soudním řízení a při opětovném začlenění do společnosti.
Rozbor postavení oběti a pachatele z hlediska práv a povinností zakotvených v právním systému České republiky v porovnání s vybranými okolními státy Evropské unie.

Rozsah grafických prací: 2 strany
Rozsah pracovní zprávy: 50 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná
Seznam odborné literatury: viz příloha

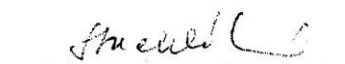
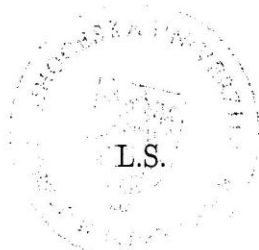
Vedoucí bakalářské práce: doc. JUDr. Jan Hejda, Ph.D.
FM VŠE Jindřichův Hradec

Datum zadání bakalářské práce: 15. března 2010

Termín odevzdání bakalářské práce: 31. března 2011

doc. PhDr. Alena Hošpesová, Ph.D.
děkanka

prof. PaedDr. Iva Stuchlíková, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 15. března 2010

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na oběť trestného činu a její postavení v právním řádu České republiky. Zabývá se postoji a přístupy orgánů činných v trestním řízení a dalších zúčastněných subjektů.

Práce se podrobněji zabývá předpokládanou hodnotou lidského života z pohledu oběti trestného činu, vyčíslením skutečné finanční škody způsobené nevratným poškozením zdraví nebo úmrtím oběti v porovnání se zákonem stanovenou hodnotou lidského života, vnitřními pocity oběti trestného činu (a to jak z pohledu vnímání přímého aktu trestného činu, tak posttraumatickým stavem a možností zapojit se do běžného způsobu života), změnou rodinných vztahů vyplývajících z přetrvávajících následků trestného činu, patologickými změnami v psychice oběti souvisejícími se změnou zdravotního stavu.

Součástí práce je také ucelený pohled na postup orgánů činných v trestním řízení od prvotního oznámení o spáchání trestného činu až k soudnímu řízení a náhradě škody způsobené spácháním trestného činu.

Annotation

The presented Bachelor's thesis pays particular attention to the victim of a crime and his/her status in the Czech Republic system of law. The thesis deals with approaches and attitudes of bodies responsible for penal proceedings and other subjects concerned.

The thesis goes into details about the value of human life from the victim's point of view, the assessment of a particular financial damage caused by the victim's death or permanent health injury in confrontation with the value of human life as stipulated by law, the inner feelings of the victim of a crime (both from the point of view of the perception of the direct act of the crime and the post-traumatic state, as well as the possibility of becoming involved in an ordinary way of life), the changes in family relations resulting from the lingering consequences of the crime and the pathological changes in the victim's psyche related to the change of his/her state of health.

The thesis also contains a coherent view of the procedures of bodies responsible for penal proceedings starting from the primary notice of a commission of a crime up to the legal proceedings and a compensation of the damage caused by the perpetration of the crime.

Cíl práce

- Vymezení pojmu oběť z hlediska relevantních právních norem České republiky, kriminologie a forenzní psychologie.
- Rozbor možností pomoci obětem trestných činů současným sociálním systémem ČR .
- Popis a systematizace skutečností, kterým musí čelit oběť v průběhu trestného činu, při jeho prověřování, následném soudním řízení a opětovném začlenění do běžného života.
- Rozbor postavení oběti a pachatele podle práv a povinností zakotvených v právním řádu České republiky.

Obsah:

Úvod	1
1 Oběť	4
1.1 Vymezení pojmu oběť trestného činu	4
1.2 Základní typy obětí trestného činu	19
1.3 Typologie oběti trestného činu:	20
1.4 Vícenásobná oběť trestného činu	27
2 Proces poškozování oběti	28
2.1 Primární viktimizace	28
2.2 Sekundární viktimizace	30
2.3 Psychický stav oběti trestného činu při prožívání újmy	32
2.4 Previktimní osobnost.....	35
3 Následky trestného činu na oběť	36
3.1 Vliv okolností trestného činu na oběť	37
3.2 Následné reakce okolí na spáchaný trestný čin.....	38
3.3 Posttraumatická stresová porucha	38
4 Pomoc obětem	41
4.1 Zásady při komunikaci s obětí	41
4.2 Pracoviště specializovaná na pomoc obětem trestných činů	44
4.3 Odškodnění oběti trestného činu.....	51
4.4 Způsoby řešení náhrady škody oběti trestného činu ve vybraných státech	58
5 Doporučení oběti jak postupovat v případě viktimizace	60
5.2 Přehled statistických dat	68
Závěr	72
Přílohy:	80

Úvod

Ve své práci jsem se rozhodl zabývat tématem oběti trestného činu zejména proto, že jde o významný problém každé lidské společnosti, který je v praxi značně podceňován a zlehčován. Obětí trestného činu se může stát každý z nás a nikdo není na tuto skutečnost předem připraven. Nikdo neví, jaké budou jeho reakce a jak se dokáže se vzniklou situací vyrovnat.

Nárůst kriminality, ke kterému došlo zejména po roce 1989, podstatně snížil bezpečnost života v naší společnosti a je také zdrojem obav obyvatelstva o život a zdraví. Zároveň snížil důvěru ve státní instituce a vymahatelnost práva. Statistiky potvrzují, že páchaná trestná činnost je doprovázena stále větším násilím, agresivitou, arogancí a cynismem pachatelů. Domnívám se, že je na místě položit si otázku, zda jsme opravdu sociálně vyspělou společností, za kterou se pokládáme, když v mnoha případech je pro nás oběť trestného činu dobrou reklamou zajišťující vyšší zájem o média a u mnohých z nás převažuje zvědavost a radost z cizího neštěstí nad pevnými morálními zásadami a slušným chováním.

Již ve středověku davy lidí přicházely sledovat popravy nebo vykonání tělesných trestů. Dnes můžeme jen hádat, zda je k tomu vedla touha po spravedlnosti (oko za oko) a pocit zadostiučinění, že byl pachatel opravdu potrestán, nebo pouze lidská zvědavost. Již středověká společnost si vybudovala státní organizaci postavenou na právních normách spočívajících ve vynutitelnosti práva, stanovila konkrétní hranice mezi závažným trestním jednáním a méně závažným jednáním, které nebylo zapotřebí oznamovat soudu, byla stanovena stupnice poškození zdraví, majetkové újmy atd. Významnou roli sehrála do té doby církví stanovená pravidla založená na desateru božích přikázání: nezabiješ, nepokradeš, nesesmíš, nevydáš proti svému bližnímu křivého svědectví atd. Z dochovaných záznamů zcela jednoznačně vyplývá, že v té době byla středem pozornosti oběť a zájem o její odškodnění.

Současné právo vzbuzuje dojem, že středem pozornosti je naopak pachatel a jeho potenciální možnost nápravy. Mnohdy se zdá, že oprávnění pachatele na jeho obhajobu jsou silnější než práva oběti na její odškodnění. Často se setkáváme s přístupem orgánů činných v trestním řízení, který v nás vzbuzuje dojem, že oběť je pouhým poškozeným, stranou v soudním řízení a zdrojem paměťových stop, které jsou dále vyžívány pro trestní řízení, pro prokazování viny pachateli a oběť nepotřebuje, aby se o ni společnost více zajímala. Současné poznatky však nasvědčují tomu, že v první

řadě je zapotřebí se zajímat o oběť a o následky trestného činu na její psychiku. V oběti musíme vidět zejména konkrétního člověka – lidskou bytost, která má potřebu i právo vést plnohodnotný život ve společnosti. Je třeba si uvědomit, že nikdo nemá právo beztrestně zničit život druhému a že je povinností každého člověka přispívat k ochraně práv, která jsou dána nejvyššími zákony stanovenými konkrétní sociální skupinou.

Pod pojmem oběť nelze spatřovat pouze oběť závažného trestného činu, při kterém dojde k usmrcení nebo k velké újmě na zdraví či majetku. Obětí je i člověk, kterému byla způsobena nepatrná majetková újma nebo újma na zdraví, která z fyzického hlediska byla nepodstatná, ale způsobila následně psychickou újmu oběti. V současné společnosti jsou tak velké rozdíly v životní úrovni, že to, co pro jednoho má pouze zanedbatelnou hodnotu (pár drobných mincí, zbytky jídla, pitná voda ...), může pro druhého být těžce dosažitelné. Možná, že to zní přemrštěně, ale i takoví lidé jsou mezi námi, jen se je snažíme nevidět a vyhýbat se jim. Lze tedy říci, že pro oběť a její opětovné začlenění do společnosti jsou velmi důležité její povahové vlastnosti, rodinné zázemí a majetkové poměry. Uvedené dispozice pak napomáhají překonat skutečnosti spojené s prožitím traumatizující události a jejím začleněním do minulosti. Musíme si uvědomit, že stejnými psychickými obtížemi (depresemi, strachem z opakovaného napadení či oloupení) může trpět dobře zajištěný podnikatel jako osoba bez přístřeší. Mezi těmito sociálními extrémy je však jeden podstatný rozdíl. Ten, kdo disponuje dostatečným množstvím finančních prostředků, si může zaplatit fyzickou ochranu své osoby, může docházet k různým terapeutům, psychologům a jiným specialistům, kteří mu mohou pomoci s jeho narušenou psychikou. Člověk, který je bez prostředků, si však musí pomoci sám, nebo je odkázán na pomoc druhých. Většina z nás má představu, že osoby, jež se rozhodly pro způsob života bez přístřeší, jsou jen nepřizpůsobiví jedinci, kterým je všechno jedno a nic je nemůže ohrozit. Opak je však pravdou, jejich psychické vnímání je velmi podobné našemu a v některých případech dokonce ctí morální hodnoty, které převyšují běžný standard.

Pojem oběť je velmi široký, obětí můžeme být vlastně všichni - například oběti svých představ, přání, svého zaměstnání, nebo své rodiny. Jedná se o pouhý výčet náhodně vybraných oblastí, ve kterých je možné se setkat s obětí. Ve své práci se budu zabývat pouze obětí trestného činu. I přesto jde o značně rozsáhlý soubor poznatků, faktických výkladů, zákonných norem a pouček, které se vždy zabývají pouze určitou částí dané oblasti.

Rozhodl jsem se alespoň částečně vyložit a popsat jednotlivé pojmy a nastítnit možnosti řešení problémů oběti trestného činu. Mým přáním i záměrem je, aby tato práce poukázala na oběť trestné činnosti jako takovou, aby přiblížila pocity a prožívání oběti, napověděla jak s obětí trestného činu komunikovat a ukázala možnosti pomoci oběti trestného činu, jak ze strany státu i nestátních organizací zabývajících se pomocí obětem trestných činů, domácího násilí, násilí páchaného na dětech a starých lidech. Cílem mé práce je alespoň částečně nabídnout ucelený pohled na postavení oběti v naší společnosti z pohledu trestního práva, občanského práva, psychologie a neopomenout ani laické hledisko, které je součástí vnímání každého člena naší společnosti.

Teoretické podklady při zpracování mé práce jsem čerpal z odborných textů. Podklady pro praktickou část mi poskytla stáž ve Vazební věznici České Budějovice, kde jsem se snažil získat představu o tom, jakým způsobem vnímají pachatelé trestné činnosti oběť a jak silnou pocitují potřebu nahradit škodu, kterou způsobili oběti svým jednáním.

1 Oběť

Oběť je výraz pro lidskou bytost, které se významným způsobem změnil život, lze říci, že ve většině případů bez svého vlastního zavinění. Změna mohla být zapříčiněna mnoha faktory, od tragické události, kterou přímo oběť prožila, až po fyzické napadení, psychické týrání či vydírání cizí osobou, ale i osobami blízkými nebo pouhou psychickou účastí na bolesti cizího člověka (katastrofy). Je tedy zcela zřejmé, že oběť je součástí každé společnosti, není přímo vázána na politickou strukturu či zřízení, pouze je v každé z nich jiným způsobem vnímána a má částečně rozdílné postavení. S pojmem oběť se setkáváme v řadě oborů práva, lékařství a zejména pak v sociální oblasti.

1.1 Vymezení pojmu oběť trestného činu

Oběť z pohledu trestního práva

Trestní právo výraz oběť používá zcela výjimečně, a to pouze v případech, kdy byla poškozenému způsobena újma na zdraví. Postavení poškozeného je pak dále upraveno ve vztahu k trestnímu řízení zejména v ustanoveních § 43 - § 49 trestního řádu zákon č. 141/1961 Sb., kde se uvádí, že poškozeným je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů vedených k trestnému činu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného před příslušným soudem. Také má právo se odvolat, a před skončením řízení se k věci vyjádřit.¹

Zde je zapotřebí si uvědomit rozdíly mezi újmou materiální a újmou psychickou. Materiální újma, jež spočívá v odcizení nebo poškození věci, je ve většině případů nahraditelná finančními prostředky bez větších následků. V případě, že dojde k poruše na zdraví, jež je vyvolána jednáním pachatele v příčinné souvislosti s trestným činem, nebo jiným protizákonným jednáním, je velmi pravděpodobné, že dojde také k újmě na psychice. Pokud se budeme zabývat pouze poškozením zdraví, je nutno si stanovit hranici mezi trestným činem a přestupkem, neboť v případech, kdy dojde k ublížení na zdraví, které si nevyžádá pracovní neschopnost nebo dobu léčení nad 7 až 10 dnů, nezakládá skutkovou podstatu trestného činu ublížení na zdraví dle § 146

¹ JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1, str. 410

trestního zákoníku, a jednání je kvalifikováno pouze jako přešůpek proti občanskému soužití dle § 49 zákona č. 200/1990 Sb., který je projednáván správními orgány a za takové jednání lze uložit sankci do 3.000,- Kč. V opačném případě již pachatelí hrozí trest odnětí svobody až na dobu deseti let. Již z laického pohledu je patrné, že jde o velký nepoměr, protože v řadě případů může být úmysl pachatele ublížit oběti na zdraví daleko silnější v rámci jednání majícího znaky přešůpku než u trestného činu, kdy třeba pachatel jen zanedbal svoji zákonem stanovenou povinnost. Proto je při rozhodování v oblasti trestných činů souvisejících s poškozéním zdraví vždy důležité správné posouzení úmyslu pachatele a odborné posouzení způsobeného zranění oběti.

V oblasti způsobené majetkové škody je stanovena hranice mezi přešůpkem proti majetku dle § 47 zákona č. 200/1990 Sb. a trestným činem dle § 205 zákona č. 40/2009 Sb. na finanční částku 5.000,- Kč. Zde však zákon vychází z ceny v místě obvyklé, za kterou je možné poškozénou či odcizenou věc znovu pořídit. Nezhledňuje však již žádné další skutečnosti, zejména citové vazby oběti k předmětům. Z laického pohledu se věc jeví zcela přehledná a jednoduchá. Musíme si však uvědomit, že hranice mezi trestným činem a přešůpkem je opravdu úzká a možnosti prošetření věci orgány činnými v trestním řízení jsou velmi rozdílné, neboť trestní řád oproti přešůpkovému zákonu obsahuje řadu zákonných postupů a oprávnění, které mohou lépe objasnit jednání pachatele a tím dosáhnout přesnějšího poznání skutkového děje.

Jedním ze silných práv poškozéného je právo činit návrhy na doplnění dokazování. Orgány činné v trestním řízení obvykle toto ustanovení příliš nezdůrazňují, neboť se zde otvírá prostor pro poškozéného, aby mohl alespoň částečně zasahovat do šetření trestného činu. Toto není příliš kvitováno ze strany uvedených orgánů, neboť tím dochází k prodlužování doby prověřování a navyšování nákladů spojených s trestním řízením. **Domnívám se, že oprávnění poškozéného nahlížet do spisu a činit návrhy je velmi důležité oprávnění, protože jde o první možnost, kdy oběť může konkrétně zjistit a posoudit, zda orgány činné v trestním řízení postupují v souladu s trestním řádem a plní si své povinnosti.** V případě, že orgány činné v trestním řízení nereagují na návrhy oběti trestného činu v průběhu vyšetřování, může oběť požadovat nápravu či změnu způsobu prověřování spáchaného trestného činu u dozorujícího státního zástupce, který má v souladu s ustanovením § 157 trestního řádu oprávnění v jakémkoli stádiu trestního řízení vyzvat policejní orgán k provedení takových úkonů, jež jsou třeba k objasnění věci či vypátrání pachatele. Oběť má také právo vyjádřit se k věci ještě před skončením soudního řízení.

„Poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto škodu. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2). Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje.“²

Zde se setkáváme s dalším důležitým oprávněním oběti trestného činu, a to s nárokem na náhradu škody, která jí byla způsobena jednáním pachatele trestného činu, tedy o materiální škodu, již jde vyjádřit konkrétní finanční částkou. Poškozený je v době podání svého trestního oznámení vyzván orgány činnými v trestním řízení, aby se vyjádřil k výši škody, která mu byla způsobena jednáním pachatele. Tato částka je ve většině případů pouhým odhadem skutečné ceny, neboť účtenky nebo jiné finanční doklady jsou již zničeny. V trestním řízení je vždy vyhotoveno odborné vyjádření k odcizené či poškozené věci v souladu s § 105 trestního řádu, a takto stanovená cena poté slouží jako podklad pro rozhodování o trestním řízení a o náhradě škody, která byla spáchaným trestným činem způsobena. Je nutné si však uvědomit, že oběti může vzniknout také finanční škoda spojená s úhradou následné odborné péče spočívající v docházce k psychologovi, psychoterapeutovi nebo psychiatrovi. Nebo může dojít při zranění k omezení hybnosti některých končetin a tím znemožnění běžného způsobu života. Oběť je pak například nucena nejméně po dobu léčení změnit místo svého trvalého pobytu nebo v horším případě se do svého domova již nikdy vrátit nemůže. Případně jí mohou vzniknout vysoké náklady spojené s úpravou bytových prostor v případě potřeby bezbariérového přístupu, koupí osobního vozidla upraveného pro ruční ovládání apod.

Myslím si, že všechny tyto finanční náklady by měl pachatel trestného činu uhradit již v průběhu trestního řízení, a to v případech, kdy je zcela zjevné, že újmu způsobil právě on. Jde zejména o dopravní nehody nebo případy ublížení na zdraví, kdy byl pachatel zadržen přímo při činu. Domnívám se, že je zcela nevhodné, aby oběť musela hradit ze svých prostředků náklady spojené se svojí léčbou a návratem k běžnému způsobu života, když se do této situace nedostala svojí vinou.

² JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1, str. 410

K řádnému plnění náhrady škody však nemusí dojít ani v případě, že v pravomocném rozsudku bylo rozhodnuto o povinnosti pachatele nahradit vzniklou škodu, protože již nebývá soudem stanoven přesný postup, jakým způsobem bude probíhat náhrada vzniklé škody a jaké sankce či tresty budou hrozit odsouzenému v případě, že soudem stanovená povinnost nebude splněna. O náhradě vzniklé škody bývá ve většině případů pak rozhodováno v občanskoprávním řízení, kdy vymahatelnost práva je značně oslabena, neboť zde není možné využít shodných zákonných postupů jako v trestním řízení. Náhrada vzniklé škody může trvat nepřiměřeně dlouhou dobu, a v některých případech není nárok poškozeného ani částečně uspokojen. Poškozený má také v souladu s trestním řádem právo učinit výslovné prohlášení před orgány činnými v trestním řízení a vzdát se svých procesních práv.³

„Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody; ostatním poškozeným rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení.“⁴

Trestní řád stanovuje orgánům činným v trestním řízení také povinnost, že v případě, pokud poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, že je musí poučit o možnosti žádat informace o tom, že byl obviněný propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, nebo odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl.⁵

Domnívám se, že oběť trestného činu by měla být vždy vyrozuměna orgány činnými v trestním řízení ústní nebo písemnou formou o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby či odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu, nebo z něj uprchl,

³ JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1, str. 410

⁴ JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1, str. 415

⁵ JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1

a to z důvodu, aby měla čas se připravit na případný kontakt s člověkem, který jí ublížil nebo způsobil konkrétní škodu. Oběť po vyrozumění může učinit přiměřená opatření, aby předešla napadení své osoby nebo členů své rodiny. V případě, že oběť není na setkání s pachatelem připravena, může se u oběti objevit pocit ztráty bezpečí, který může vyústit v krajním případě až ke zkratovitému jednání a případnému bezdůvodnému útoku na pachatele. Lze také předpokládat, že k neúmyslnému setkání mezi obětí a pachatelem trestného činu dojde zejména v případech, kdy oběť i pachatel žijí v blízkém okolí, např. když se jedná o přímé sousedy z jednoho domu. Zde je nutné se zamyslet nad konkrétními pocity oběti (strach, tíseň, obtíže se spánkem). Oběť může mít strach z nového napadení nebo opětovného prožívání traumatizující události. Oběť je tedy nepřímo nucena změnit své obvyklé návyky, aby co nejvíce eliminovala možnost případného setkání s pachatelem. V řadě případů je pro oběť zcela neúnosné další její soužití s pachatelem, jde zejména o trestné činy se sexuálním podtextem, které proběhly přímo v rodině. Ani v takovém případě však není běžnou praxí, že by byla oběť kontaktována ze strany orgánů činných v trestním řízení bez své předchozí žádosti a upozorněna na případné nebezpečí, které jí hrozí.⁶

Domnívám se, že by bylo vhodné, kdyby orgány činné v trestním řízení byly s obětí v aktivním kontaktu po celou dobu trestního řízení, soudního řízení, výkonu trestu pachatele a poté ještě v ochranné lhůtě do doby, než by pachatel přesvědčil probační a mediační službu svým chováním, že již není pro společnost nebezpečný. Tento postup by byl využíván v případech, kdy bylo jednání pachatele v průběhu viktimizace silně agresivní, a je opodstatněná domněnka, že by pachatel mohl mít v úmyslu znovu oběť kontaktovat a případně ji opakovaně napadnout nebo usmrtit.

Oběť trestného činu z pohledu občanského práva

Občanský zákoník stanovuje práva na ochranu osobnosti, jedná se o právo na ochranu své osobnosti, života, zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, soukromí a projevů osobní povahy. Občanský zákoník dále upravuje povinnosti spojené se zveřejňováním písemností osobní povahy, podobizen, obrazových snímků a zvukových

⁶ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ P. a KOLEKTIV: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů* Grada Publishing, a.s. Praha 2007, ISBN 978-80-247-2014-2

záznamů, a to tak, že je možné jejich zveřejnění pouze se souhlasem osoby, které se dotýkají.

„Právo na ochranu osobnosti má každá fyzická osoba bez rozdílu a bez jakékoliv podmínky, tj. nezávisle na věku, pohlaví, jazyce, národnosti, náboženství apod.“⁷

Občanský zákoník řeší také ochranu života a zdraví ze širšího hlediska a neomezuje se jen na živé lidské tělo. Předmětem zájmu je již nenarozený lidský plod v těle matky, ale i mrtvé lidské tělo v souvislosti s transplantací orgánů.

V ustanovení § 4 občanského zákoníku je uvedeno, že se může oběť domáhat své ochrany u orgánů, které jsou k tomu určeny. Tímto orgánem je soud, pokud zákon nestanoví něco jiného. V případě trestného činu se jedná o orgány činné v trestním řízení. V případě, že dojde k narušení pokojného stavu, občanský zákoník navrhuje postup, jakým se může oběť domáhat ochrany u příslušného orgánu státní správy. Ten může předběžný zásah do práv oběti zakázat a uložit, aby byl obnoven předešlý stav. V případech, kdy by orgány určené pro ochranu práv nemohly včasně zakročit, lze využít svépomoci.⁸

Svépomoc

„Jestliže hrozí neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může ten, kdo je tímto zásahem ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit.“⁹

„Svépomoc je výjimkou ze zásady, podle které ochranou poskytují příslušné státní orgány. Svépomocí lze zabezpečit ochranu bezprostředně ohroženého práva bez účasti soudu nebo jiného orgánu, který je k této ochraně povolán, protože ochrana poskytovaná státem by nebyla zajištěna v čas. Zásadně se musí jednat o zásah neoprávněný, který buďto hrozí bezprostředně, nebo již nastal, trvá a ještě nebyl ukončen. K odvrácení neoprávněného zásahu lze použít pouze přiměřených prostředků. O přiměřenosti nelze hovořit, nastane-li zjevný nepoměr mezi hrozící újmou a újmou způsobenou sebeobranou.“¹⁰

⁷ HEJDA. J.: *Úvod do občanského práva*, VŠE Praha, FM, Jindřichův Hradec 2004, ISBN 80-245-0704-8, str. 131

⁸ HEJDA. J.: *Úvod do občanského práva*, VŠE Praha, FM, Jindřichův Hradec 2004, ISBN 80-245-0704-8

⁹ HEJDA. J.: *Úvod do občanského práva*, VŠE Praha, FM, Jindřichův Hradec 2004, ISBN 80-245-0704-8, str. 13

¹⁰ HEJDA. J.: *Úvod do občanského práva*, VŠE Praha, FM, Jindřichův Hradec 2004, ISBN 80-245-0704-8, str. 14

Občanský zákoník dále řeší možnosti uplatňování ochrany osobních práv ve vztahu k rodinným příslušníkům a možnosti požadování náhrady škody způsobené smrtí osoby blízké. Způsob a rozsah náhrady za způsobenou škodu je stanoven občanským zákoníkem tak, že se hradí skutečná škoda a ušlý zisk. Škoda je hrazena v penězích, pouze v případech, kdy je to možné a účelné, lze uvést věc v předchozí stav. „*Byla-li škoda způsobena úmyslným trestným činem, z něhož měl pachatel majetkový prospěch, může soud rozhodnout, že je možno právo na náhradu škody uspokojit z věcí, které z majetkového prospěchu nabyl, a to i tehdy, jestliže jinak podle ustanovení občanského soudního řádu výkonu rozhodnutí nepodléhají. Dokud není právo na náhradu škody uspokojeno, nesmí dlužník s takovými věcmi v rozhodnutí uvedenými nakládat.*“¹¹

Pro určení výše škody způsobené jednáním pachatele je rozhodující cena věci v době poškození.

V případech, kdy dojde k poškození zdraví, ze kterého vyplývá náhrada bolestného a ztížení jeho společenského uplatnění, je náhrada jednorázově odškodněna. Náhrada je stanovena vyhláškou Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva práce a sociálních věcí.

V občanském zákoníku je také stanovena výše jednorázového odškodnění pozůstalým za škodu vzniklou usmrcením oběti ve výši 240.000,- Kč, která náleží manželovi nebo manželce, každému dítěti, každému rodiči a každé další blízké osobě žijící v té době ve společné domácnosti. V případě ztráty počatého dosud nenarozeného dítěte je stanovena náhrada škody každému rodiči ve výši 85.000,- Kč. Sourozenci oběti mají nárok na náhradu ve výši 175 000,- Kč.

Podle mého názoru by neměla být stanovena konkrétní výše peněžité náhrady, ale pouze stanoven postup, jak ji vypočítat, a tímto způsobem garantovat skutečnou náhradu, která byla způsobena pachatelem.

Při usmrcení osoby, která poskytovala výživu jiným osobám je pachateli stanovena povinnost platit těmto osobám peněžitý důchod, a to v případě, že nejsou tyto náklady hrazeny dávkami z důchodového zabezpečení poskytovanými z téhož důvodu.¹²

Občanský zákoník se dále zabývá náhradou za ztrátu ušlého výdělku, která je vypočítána z rozdílu mezi průměrným výdělkem před poškozením a výdělkem dosahovaným po poškození, ke kterému je přičtena výše invalidního důchodu. Vznikne-

¹¹ Zákon číslo 40/1964 Sb. § 442

¹² Zákon číslo 40/1964 Sb. § 448

li škoda na zdraví, hradí také pachatel účelné náklady spojené s léčením. V případě, že dojde k usmrcení, hradí též přiměřené náklady spojené s pohřbem, pokud nebyly uhrazeny z pohřebního, které je poskytováno podle zákona o státní sociální podpoře.

Lze říci, že občanský zákoník nabízí řadu možností, jak pomoci oběti nahradit způsobenou škodu, je však zapotřebí vstřícnosti pachatele a jeho ochoty škodu nahradit. Jinak může splácení náhrady trvat nepřiměřenou dobu nebo ke splacení vůbec nedojde.

Oběť trestného činu z pohledu psychologie

Obětí trestného činu se může stát každý člověk, nezáleží na pohlaví, rase, národnosti či vyznání víry. Nedá se tedy určit žádné konkrétní místo na celém světě, kde by byl člověk v bezpečí před zločinem. Pouze lze omezit potenciální nebezpečí vhodným chováním, předvídavostí, opatrností a přiměřenou nedůvěřivostí. I z praxe je zřejmé, že lidská důvěřivost vyplývá z vnitřního přesvědčení většiny osob o relativní bezpečnosti svého okolí a dodržování základních morálních hodnot či norem uznávaných současnou společností. Nemalý vliv na psychiku oběti, ale i pachatele má tradiční způsob justice, protože nedostatečně konfrontuje obě strany s faktem, že oběť je skutečným člověkem a ne pouhým předmětem zájmu pachatele, čímž mohou být posilovány negativní vlastnosti pachatele a jeho postoj proti oběti.¹³

Z výzkumů provedených v USA a Velké Británii (Rowett Breakwell, 1993) vychází, že pracovníci pomáhajících profesí a jiní odborníci, kteří pracují s pachateli trestných činů jsou stejně ohroženi jako ostatní i přesto, že jsou vyškoleni v komunikaci s pachateli a měli by být schopni rozpoznat agresivitu a násilí, jež může eskalovat v přímý útok na jejich osobu v předstihu.¹⁴

Oběť z pohledu kriminologie

„Kriminologie je věda o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole.“¹⁵

Předmětem kriminologie je tedy v první řadě kriminalita. Kriminologické výzkumy jsou orientovány na popis kriminality, její struktury, formy, popis kriminalitou způsobených škod, popis stavu kriminality a jejích vývojových tendencí, ale i na popis

¹³ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

¹⁴ ŠAMKO, P. a NOVÁK, I.: *Kriminologické dni V.*, Trenčanské Teplice 1995, sborník bez ISBN

¹⁵ NOVOTNÝ, O. , ZAPLETAL, J., KOL., *Kriminologie* Eurolex Bohemia Praha 2001, ISBN 80-86432-08-4, str. 11

*pachatelů a obětí a jejich společenských vztahů – kriminální fenomenologie. Kriminologické výzkumy nejsou zaměřeny pouze na popis kriminality, ale i na vysvětlení geneze kriminality – Kriminální etiologie.*¹⁶

Kriminologie ve vztahu k oběti používá tři základní pojmy:

Viktimologie – nauka o obětech tr. činů

Viktimmnost – souhrn dispozic člověka stát se obětí tr. činu

Viktimize – proces přeměny potencionální oběti v oběť skutečnou

a) primární – poškození způsobené bezprostředně tr. činem (fyzické, psychické, majetkové)

b) sekundární – poškození oběti reakcí státních orgánů či sociálního prostředí na tr. čin

Pojem viktimologie

„Viktimologii považujeme za součást kriminologie a zabývá se osobností oběti tr. činu, rolí oběti v odhalování tr. činu, způsoby jak pomoci obětem či jak se vyhnout poškození tr. činem. Počátky viktimologie spadají do 50. let minulého století, kdy se začíná prosazovat přesvědčení, že je zapotřebí věnovat pozornost nejen pachateli, ale též oběti. Viktimologie se zajímá o oběť jako o zdroj informací o tr. činu potřebných k jeho odhalení a objasnění, zkoumá oběť jako původce a nositele stop a na základě vztahů oběti k pachateli vypracovává postupy k usvědčení pachatele. Zabývá se rolí oběti při oznamování tr.činu, výslechu svědků a poškozených, spolupracuje s obětí při rekonstrukci, rekognici, experimentu.“¹⁷

Pojem viktimmnost – je soubor předpokladů k tomu, aby se jedinec nebo skupina osob stala obětí tr. činu. Zkoumá, zda jsou některé skupiny obyvatelstva více či méně náchylné stát se obětí tr. činu. Byly například prokázány určité souvislosti mezi určitými profesemi a tr. činy na nich spáchanými (taxikáři – oběti loupeží, policisté – fyzické napadení). Také byla prokázána souvislost mezi psychickými vlastnostmi a viktimmností (lehkomyšlnost, důvěřivost – oběti znásilnění). S viktimmností souvisí i věk osob, zejména u násilných trestných deliktů (mladí lidé - častěji obětí ublížení na zdraví). Ze sociálních

¹⁶ HEŘMAN, R., HEJDA, J.: *Kriminologie*, FM, VŠE Jindřichův Hradec 2006

¹⁷ HEŘMAN, R., HEJDA, J.: *Kriminologie*, FM, VŠE Jindřichův Hradec 2006, str. 35

charakteristik je z hlediska viktimizace důležitá i příslušnost k minoritám (cizinci, přistěhovalci, rasově odlišné menšiny).¹⁸

Pojem viktimizace

Viktimizace – je proces, v němž se potenciální oběť stává obětí skutečnou. Potenciální oběť rozumíme osobu, která se ještě nestala obětí tr. činu, ale u níž díky jejím vlastnostem nebo chování existuje nadprůměrné riziko, že se jí může stát.

Oběť trestného činu z pohledu pachatele

Pachatel si svoji oběť úmyslně vybírá proto, aby se mu hodila do předem připraveného scénáře, který mu vyhovuje a naplňuje jeho vnitřní potřeby, jež chce uspokojit. Může se jednat o získání majetkového prospěchu nebo uspokojení svých potřeb, kterými mohou být silné vnitřní tenze vyplývající ze zadržované agresivity nebo patologického sexuálního chování, atd. V případě, že se chování oběti v průběhu páchaného trestného činu výrazným způsobem vymyká představám pachatele, může dojít ke ztrátě zájmu o oběť a tím ochraně oběti před potenciální viktimizací nebo naopak dojde k nepředvídatelnému nárůstu agrese, která může skončit i usmrcením oběti.

Zkoumání zájmu pachatele trestného činu o jeho oběť

Pro zjištění konkrétních postojů pachatelů a poznatků o oběti, jsem využil možnosti odborné praxe ve Vazební věznici České Budějovice, kde jsem se mohl seznámit s prostředím věznice, denním režimem vězňů a jejich potřebami. Za účelem získání konkrétních poznatků, které jsem chtěl využít ve své práci, jsem sestavil dotazník. Jedná se o soubor otázek, které mají zpřehlednit zájem pachatele o oběť trestného činu a náhradu způsobené škody. Dotazník byl sestaven a upraven vzhledem k vzdělanostním a intelektovým schopnostem respondentů tak, aby otázky byly jednoduché, srozumitelné a byla co nejvíce ponížena možnost více významového výkladu. Text dotazníku je dostupný v příloze této práce. Provedené ankety se zúčastnilo 30 respondentů. Z toho bylo 25 pachatelů majetkové trestné činnosti, 4 pachatelé trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 zákona č. 40/2009 Sb. a 1 pachatel násilné trestné činnosti. Jednalo se o muže ve věku od 18 do 60 let. Rodinné poměry: 40 % respondentů před nástupem do VTOS žilo ve společné domácnosti se svým partnerem, 36 % je rozvedených a 24 % svobodných. 27 % respondentů má nejvyšší dosažené vzdělání základní, 50% je vyučených a 23 % dosáhlo

¹⁸ HEŘMAN, R., HEJDA, J.: *Kriminologie*, FM, VŠE Jindřichův Hradec 2006, str. 36

středoškolského vzdělání. 67 % respondentů je ve výkonu trestu poprvé, 20 % podruhé a 13 % je vícekrát trestaných.

Cílem ankety bylo zjistit, zda názory výše uvedeného vzorku pachatelů trestné činnosti alespoň rámcově odpovídají hypotézám, které jsou běžným stanoviskem sociálních pracovníků, pracovníků orgánů činných v trestním řízení a laické veřejnosti.

Hypotézy:

1) Pachatelé trestné činnosti mají nejvyšší zájem o oběť a o náhradu vzniklé škody v době trestního řízení, případně v době soudního řízení, neboť se domnívají, že by takové jednání mohlo být vnímáno jako polehčující okolnost ovlivňující výši trestu.

2) Po odsouzení klesá u pachatele zájem o oběť, a to především v závislosti na výši trestu a způsobu, jak pachatel svůj trest přijal.

3) Vztah pachatele k oběti je ovlivněn zejména těmito faktory:

- oběť je rodinným příslušníkem

- obětí je blízký známý pachatele

- oběť je zcela neznámou osobou

- výše škody (může být demotivující v případě, že již od počátku je nereálné, aby byla pachatelem uhrazena)

Vzhledem k nízkému počtu respondentů nelze považovat výsledky ankety za statisticky natolik významné, aby na jejich základě bylo možné uvedené hypotézy potvrdit či vyvrátit. Přesto jsem se rozhodl pro zveřejnění některých výsledků.

Analýzou dat získaných v dotaznících bylo zjištěno, že pachatelé trestného činu zanedbání povinné výživy tvoří 13 % respondentů. Z nich 75 % nahradilo způsobenou škodu ještě před soudním řízením nebo alespoň začalo splácet svůj dluh. Pouze jeden se rozhodl, že škodu nahradí až po ukončení výkonu trestu.

Ještě před spácháním trestného činu znalo svoji oběť 47 % respondentů. V době spáchání trestného činu ji poznalo 13 % respondentů a o oběť se vůbec nezajímá 10 % respondentů. Na otázku, zda respondenti souhlasí se svým trestem a považují jej za spravedlivý, jich odpovědělo 76 % kladně.

U ostatní majetkové trestné činnosti bylo zjištěno, že pouhých 6 % respondentů nahradilo oběti škodu v plném rozsahu ještě před nástupem do VTOS, 17 % respondentů ji před započítáním VTOS nahradilo alespoň částečně. 41 % pachatelů pracuje ve věznici a ze získaných prostředků hradí způsobenou škodu. 23,5 % pachatelů uvedlo, že škodu uhradí po ukončení výkonu trestu.

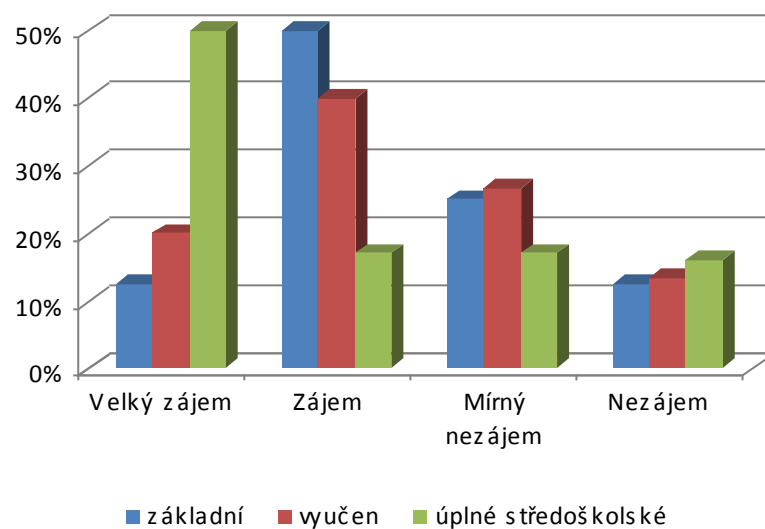
Dále bylo zjištěno, že 40 % respondentů si uvědomovalo dopad svého jednání a předpokládalo výši způsobené škody. 23 % respondentů neznalo budoucí výši škody, kterou svým následným jednáním způsobili, 17 % se nad následky nezamýšlelo a 10 % respondentů bylo výši škody překvapeno. 37 % respondentů se snažilo v trestním řízení dohodnout s obětí trestného činu na náhradě škody. 43 % respondentů se nepokusilo a ani nemělo zájem kontaktovat oběť a dohodnout se na možné náhradě škody.

V průběhu VTOS se rozhodlo splácet škodu 53 % respondentů. 60 % respondentů se domnívá, že po vykonání trestu bude moci nahradit oběti způsobenou škodu. 7 % procent respondentů se vyjádřilo, že nebudou moci nahradit způsobenou škodu a 33 % se k dané věci nevyjádřilo.

V průběhu vyhodnocování použitého dotazníku bylo zjištěno, že tímto způsobem není možné získat dostatečné množství podkladů, které by mohly vést k jednoznačným závěrům, jakým způsobem vnímá pachatel oběť trestného činu a stanovit jeho zájem o odškodnění oběti. Dotazník by musel obsahovat velký počet otázek, které by odhalovaly vnitřní pocity nebo pohnutky pachatele trestné činnosti, což by nebylo kladně přijato z jejich strany a zřejmě by docházelo k velkému zkreslení a výsledky by byly zavádějící. K tomuto závěru přispívá skutečnost, že i v případě použitého dotazníku 18 % respondentů neodpovědělo na některé otázky týkající oběti nebo jejich odškodnění.

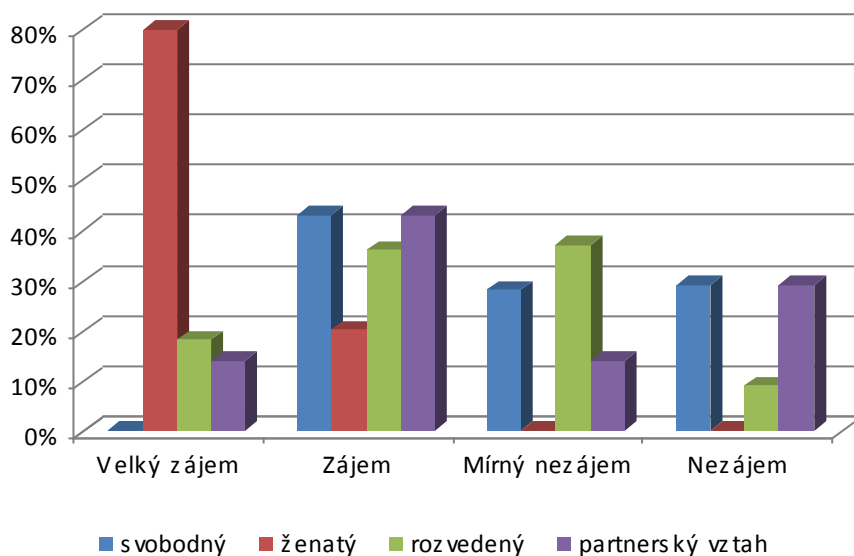
Proto jako nejvhodnější způsob, jak získat pravdivé informace o postoji pachatele a jeho zájmu o kontakt s obětí a náhradu způsobené škody, by zřejmě přicházel v úvahu řízený rozhovor. Takovým způsobem by bylo možné získat konkrétní odpovědi na položené otázky při využití pozorování respondenta s možností verifikace jeho odpovědi v závislosti na mimice a proxemice.

Vzhledem ke zjištěným okolnostem není možné hodnověrným způsobem porovnat předpokládané hypotézy s výsledky dotazníku. Vybral jsem proto alespoň šestici otázek, jejichž obsah považuji za vyjádření zájmu respondenta o oběť. Na základě odpovědí respondentů na tyto otázky jsem ohodnotil jejich zájem o oběť čtyřstupňovou škálou (velký zájem, zájem, mírný nezájem a nezájem). Následně jsem se pokusil analyzovat vztah mezi dosaženým vzděláním respondenta, jeho rodinným stavem, počtem vykonaných trestů, jeho věkem a rozložením četnosti jednotlivých typů ohodnocení zájmu o oběť. Výsledky jsem shrnul v následujících grafech.

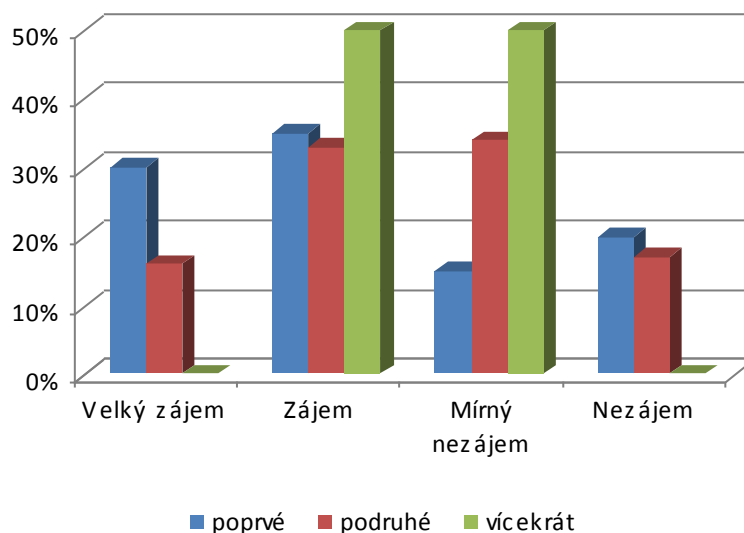
Graf 1: rozložení míry zájmu respondentů o oběť v závislosti na dosaženém vzdělání

Graf 1 znázorňuje míru zájmu respondenta o oběť v závislosti na dosaženém vzdělání a lze z něj vyvodit závěr, že vzdělanost respondenta může ovlivnit zájem o oběť a náhradu škody, která jí byla způsobena jeho protizákonným jednáním. Zjevný rozdíl v zájmu o oběť je patrný zejména v oblasti velkého zájmu, kdy respondenti se středoškolským vzděláním dosahují 50 % zájmu o oběť, naopak respondenti se základním vzděláním jsou zastoupeni pouze 13 %. V oblasti zájmu je výsledek zcela obrácený, neboť respondenti se základním vzděláním dosahují 50 % a respondenti se středoškolským vzděláním pouhých 17 %. Respondenti s dosaženým stupněm vzdělání vyučen nevykazují nápadné rozdíly v celé škále. Nejlepších výsledků dosahují v oblasti zájmu, a to 40 %. Za předpokladu, že by se jednalo o výstup ze statisticky relevantních dat, bylo by možné tvrzení, že pachatelé s vyšším vzděláním projevují větší zájem o oběť a její odškodnění, než ti pachatelé, kteří dosáhli nízkého vzdělání nebo jsou zcela bez vzdělání.

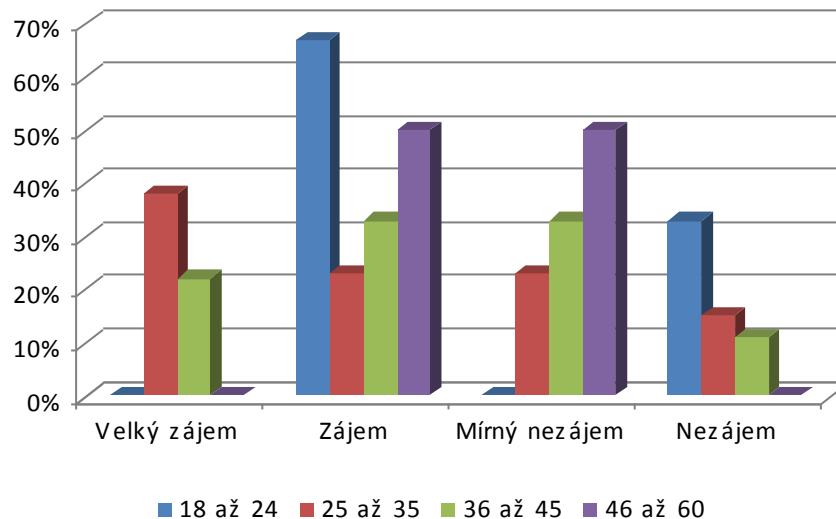
Graf 2: rozložení míry zájmu respondentů o oběť v závislosti na rodinném stavu

Graf 2 znázorňuje míru zájmu respondenta o oběť v závislosti na jeho rodinných poměrech. Z grafu je patrné, že respondenti, kteří uvedli, že jsou ženatí, mají z 80 % zájem velký, a zbývajících 20 % má zájem o odškodnění oběti. Toto procento je v porovnání s ostatními kategoriemi respondentů významně vyšší, což by mohlo vést k závěru, že ženatí respondenti mají výrazně větší zájem o odškodnění oběti. Předpokládám však, že tento výsledek může být do značné míry ovlivněn typem páchané trestné činnosti. Například v případě trestného činu zanedbání povinné výživy je často projev zájmu o oběť podmíněn citovou motivací, která podmíní zájmo nahrazení způsobené škody. Vzhledem k nízkému celkovému počtu respondentů může každý jednotlivý případ značně ovlivnit celkový výsledek. Proto tento výsledek příliš nepřeceňuji.

Graf 3: Rozložení míry zájmu respondentů o oběť v závislosti na počtu pobytů ve věznici

Graf 3 znázorňuje rozložení míry zájmu respondentů o oběť v závislosti na počtu pobytů ve věznici. Z grafu vyplývá, že největší zájem o oběť mají respondenti, kteří jsou ve VTOS poprvé. S rostoucím počtem pobytů ve věznici zájem o oběť klesá.

Graf 4: Rozložení míry zájmu respondentů o oběť v závislosti na jejich věku

Graf 4 znázorňuje rozložení míry zájmu respondentů o oběť v závislosti na jejich věku. Analýzu jsem provedl proto, že jsem předpokládal menší zájem mezi mladými pachateli. Tuto hypotézu však nelze ze získaných dat podpořit. Předpokládám, že to

může být ovlivněno nízkým počtem respondentů, a je pravděpodobné, že souvislost mezi věkem a zájmem o oběť bude ve složitějším vzájemném vztahu.

V rámci vykonané odborné praxe ve Vazební věznici České Budějovice jsem zjistil, že zejména mladí pachatelé trestné činnosti nemají příliš velký zájem o oběť a náhradu způsobené škody, ale ještě navíc zneužívají zájmu rodinných příslušníků (rodičů a prarodičů) a nechávají je za sebe hradit finanční náklady spojené s pobytem ve věznici a pohledávky spojené s náhradou způsobené škody.

1.2 Základní typy obětí trestného činu

Oběť trestného činu lze rozdělit podle typu na:

- **přímou oběť** (primární viktimizace) – stav, kdy trestným činem byla oběti způsobena nějaká konkrétní škoda, a to ve smyslu psychické, fyzické či majetkové újmy

- **nepřímá oběť** (sekundární viktimizace) - v tomto případě přichází v úvahu úzká vazba na přímou oběť trestného činu nebo místo spojené se spácháním trestného činu. Z toho plyne zejména psychická újma, kterou mohou být postiženy osoby blízké. Nelze však opomíjet ani hmotné zabezpečení pozůstalých, kteří byli na oběti závislí. Jedná se o osoby v přímém pokolení, prarodiče, rodiče, děti, sourozence, manžele či osoby v obdobném vztahu. Jsou však případy, kdy silné citové vazby se vytvářejí i k určitým věcem či místům, pak zejména hovoříme o dědictví. Dědictví můžeme dále dělit na hmotné či nehmotné (duchovní). Nepřímou obětí se také velmi často stávají pracovníci, kteří jsou přítomni prvotnímu zásahu na místě trestného činu nebo kteří s obětí dále pracují. Jedná se o lékaře, hasiče, policisty, právníky, psychology, psychiatry, terapeuty apod.

V průběhu minulého století byla učiněna řada pokusů o sestavení typologického profilu oběti a jeho dělení. Lze uvést například jednoho ze zakladatelů viktimologie Hanse von Hentiga, který se zabýval zejména sociálními znaky, a oběti trestného činu rozdělil na 13 skupin. Pro dělení využíval základních fyziologických a psychologických rozdílů (pohlaví, věk, přičetnost, příslušnost k minoritám ...). Dalším ze zakladatelů byl Benjamin Mendelsohn, který se zabýval vzájemnou interakcí mezi pachatelem a obětí trestného činu. Ve své práci se zabýval mírou zavinění oběti na spáchaném trestném činu. Vytvořil typologickou škálu o šesti stupních. Na nejnižším stupni byla zařazena zcela nevinná oběť a na nejvyšším stupni oběť s větší mírou zavinění než má pachatel.

To je stav, kdy oběť pachatele k činu vyprovokuje. V průběhu dalšího rozvoje viktimologie byly tyto metody nahrazeny dělením typologickým.¹⁹

1.3 Typologie oběti trestného činu:

Viktimologie dělí oběti podle typologie a využívá získaných informací o oběti ke zpracování metod pomoci obětem a preventivnímu působení jak na širokou veřejnost, tak i na pachatele. Během vývoje viktimologie byla využívána řada způsobů jak oběti rozdělit do jednotlivých skupin, které vykazují společné znaky. V současné době se nejčastěji využívá dělení oběti dle typologie na :

oběť pasivní (odevzdanou)

- oběť se nechá vést pachatelem a vyčkává, jak celá věc dopadne

oběť aktivní

- s kontrolovanou reakcí (jde o vhodný přístup, protože oběť může alespoň podle svých možností ovlivňovat skutečnosti spojené s její viktimizací a případně dosáhnout i zvratu událostí a ochránit sebe sama)

- s nekontrolovanou reakcí (v případě, že se oběť nedokáže ovládat, může si svoji situaci ještě zhoršit, zejména nevhodnými obrannými mechanismy může dosáhnout ještě tvrdšího donucení ze strany pachatele, které ve většině případů končí ublížením na zdraví)

Typologie podle interakce

Viktimolog E.A. Fattah rozděluje interakci oběti s pachatelem v době spáchání trestného činu do pěti skupin:

- zúčastňující se oběť
- nezúčastňující se oběť
- provokující oběť
- latentní oběť
- nepravá oběť

Zúčastňující se oběť svojí komunikací s pachatelem významně ovlivňuje jeho jednání a následný průběh trestného činu, ale i trestního řízení. Oběť volí zúčastňující přístup

¹⁹ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

velmi často v případech, kdy se s pachatelem zná (domácí násilí, soused z blízkého okolí, spolupracovník, ale i zákazník v provozovně).²⁰

Z psychologického hlediska je tento přístup vyhodnocován jako aktivní snaha oběti o své přežití, nebo alespoň případné snížení či odvrácení přímo hrozícího nebezpečí (hra o čas). Oběť se snaží jednat, využívá všech svých fyzických a psychických schopností a dovedností. Uplatňuje své znalosti v komunikaci a využívá dostupných prostředků, které jsou na místě činu. V některých případech se dokonce aktivní oběti podaří odvrátit útok pachatele vyšší intenzitou své obrany nebo přímým zneškodněním útočníka.

Z právního hlediska je zúčastňující se oběť subjektem trestního řízení, který něco koná a neponechává celou aktivitu spojenou se spáchaným trestným činem jen na pachateli. Orgány činné v trestním řízení poté posuzují a prověřují skutečnosti spojené s viktimizací, tedy s jednáním pachatele i oběti a v řadě případů zjišťují, že aktivní jednání oběti překročilo hranice stanovené trestním zákonem pro nutnou obranu nebo jednání v krajní nouzi. Takové jednání je pak posuzováno jako nepřiměřené, a tudíž neoprávněné. Vyplývají z něj různé sankce a v krajní situaci i obvinění z trestného činu (ublížení na zdraví dle § 146, křivé obvinění dle § 345, pomluva dle § 184 trestního zákoníku, atd.).

Laické hledisko by šlo zřejmě shrnout do otázky „MÁ OBĚŤ VŮBEC PRÁVO SE BRÁNIT, NEBO MUSÍ JEN PŘIHLÍŽET A STRPĚT JEDNÁNÍ PACHATELE?“ Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod nám všem garantuje stejná práva.²¹

Podle mého názoru by však měla být práva oběti silnější než práva pachatele, který porušil nebo ohrozil zájem chráněný zákonem. Stát by měl dát zcela jasně najevo, že má zájem eliminovat negativní vlivy vyvolané kriminalitou.

Nezúčastňující oběť v průběhu viktimizace nenavázala interakci s pachatelem, a proto v jednání pachatele chybí přímá vztahová vazba na oběť. Nelze však vyloučit, že by si pachatel svoji oběť již dříve nevytipoval a na své jednání se řádně nepřipravil²²

²⁰ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forezní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

²¹ Zákon: č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky, č. 2/1993 Sb. o vyhlášení listiny základních lidských práv a svobod

²² ČÍRTKOVÁ, L.: *Forezní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

Z psychologického hlediska oběť neměla čas se žádným způsobem připravit na útok pachatele, jeho jednáním je zaskočena, jsou narušeny její základní obranné mechanismy. Další jednání oběti je zcela individuální, a odpovídá fyzickému a psychickému stavu, ve kterém se oběť právě nachází. Lze předpokládat, že pachatel chce využít překvapení oběti pro získání své převahy. Důvodů k takovému jednání může být více (nízký fyzický potenciál pachatele, různé druhy deviantního chování vyplývající z narušené psychiky pachatele). Dalším důvodem může být zkratovité jednání pachatele vyplývající z jeho povahových rysů.

Z právního hlediska nezúčastňující oběť vůbec nevyužívá, případně jen částečně svého oprávnění chránit svůj život, zdraví a majetek, které vyplývá ze zákona číslo 1/1992 Sb. Ústava České republiky, zákon číslo 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod, zákona číslo 140/2009 Sb. trestního zákoníku, zákona číslo 200/1990 Sb. o přestupcích. V případech, kdy oběť zastává nezúčastňující postoj, je často obhajoba pachatele založena na tvrzení, že oběť s jednáním souhlasila, protože nekladla žádný viditelný odpor, který by pachatel musel překonat. S touto argumentací se setkáváme nejčastěji u trestných činů spojených se sexuálním podtextem, např. pohlavní zneužívání dle § 187, znásilnění dle § 185, ale i omezování osobní svobody dle § 171, nebezpečné pronásledování dle § 354 trestního zákoníku. Zde však velmi záleží na schopnostech konkrétních pracovníků orgánů činných v trestním řízení, aby rozpoznali, z jakého důvodu oběť jednala zdrženlivě a případně si vyžádali její psychologické či psychiatrické vyšetření. Základními předpoklady pro kvalitní práci orgánů činných v trestním řízení s obětí jsou komunikační schopnosti a empatie.

Z laického pohledu se jeví nezúčastňující oběť natolik překvapená troufalostí a bezcitností pachatele, že se ani nesnaží klást odpor. Současná společnost se snaží o prevenci, existují různé odborné přednášky pro mládež. Již od mateřské školy jsou dětem přiměřeným způsobem vysvětlována nebezpečí spojená s pohybem v silničním provozu a na komunikacích. Mládež je seznamována s patologickými jevy současné společnosti (zneužívání návykových látek, závislost na výherních automatech ...), projevy deviantního chování (sadismus, pedofilie, zoofilie, nekrofilie ...) a rozpoznávat podezřelé osoby, které by mohly mít zájem jim ublížit atd. Cílem těchto přednášek je snaha přiblížit a vysvětlit činnost policie všem věkovým skupinám občanů, aby ji vnímali jako službu. Podobné aktivity jsou zaměřeny také na seniory, ale i přes veškeré snahy o medializaci jednotlivých závažných případů, jsou občané důvěřiví, nepřipouští si, že by se mohli i oni stát obětí trestného činu. O to více jsou zaskočeni, když umožní

pachateli vstup do svého bytu, a ten je připraví o celoživotní úspory během několika okamžiků nebo jim jinak ublíží.

Provokující oběť svým projevem jednoznačně přispívá k jednání pachatele, které se následně rozvine v protizákonné. Provokujícího jednání se mohou dopouštět i osoby zcela vyrovnané, které jsou okolnostmi dotlačeny na okraj svého sebeovládání, například ponižováním, vysokým psychickým zatížením vyplývajícím z prožívání silně traumatizujících událostí atd.²³

Z psychologického hlediska provokující oběť jednoznačně podcenila nebezpečnost situace, špatně odhadla pachatele a záměrně či bezděčně se vystavila silně viktimgenní situaci. *U provokujícího typu, ať v mužském či ženském vydání, obvykle shledáváme výrazné osobnostní a behaviorální viktimgenní faktory.*²⁴ Velmi často v těchto případech dochází k sekundární viktimizaci, a to ze strany médií, orgánů činných v trestní řízení, ale i nejbližších lidí, kteří mají snahu klást alespoň částečnou vinu za jednání pachatele oběti. Může se jednat o nevhodné a neomalené otázky či poznámky, které jsou pronášeny v přítomnosti oběti.

Provokující oběť se z právního hlediska jeví jako subjekt, který narušil klidový stav běhu událostí, a proto je kladen důraz na prověření okolností, které předcházely přímému útoku pachatele na oběť, a na základě zjištěných poznatků může být chování oběti vyhodnoceno jako protizákonné, z čehož mohou vyplývat polehčující okolnosti pro pachatele. Lze tedy říci, že oběť byla v první fázi sama pachatelem trestného činu např. pomluva, křivá výpověď, ale její postavení se ve zlomku okamžiku změnilo. Postačila nevhodně zvolená oběť, ze které se vyvinul silný jedinec, který začal klást takový odpor, že se z něj stal útočník, a původní role se vystřídaly. Z právního hlediska oběť i pachatel oscilují v těsné blízkosti pomyslné hranice jednání mající znaky skutkové podstaty trestného činu. Z toho plyne, že postavení účastníků se v trestním řízení může jednoduše změnit. Výrok „On si začal!“ nemusí být vždy rozhodující.

Z laického hlediska je zřejmé, že veřejnost provokující jednání vyhodnocuje jako přitěžující okolnost pro oběť, v některých případech dokonce pocituje uspokojení, že jedinec, který se vymyká běžným standardům, je za své chování potrestán.

²³ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

²⁴ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4, str. 101

Setkáváme se dokonce s názory „ Proč bych měl oběti pomáhat, když si za to může sama. Pachatele vyprovokovala, tak má, co chtěla.“

Latentní oběť – v latentním přístupu spočívá velké nebezpečí, že oběť může být dlouhodobě vystavena velkému tlaku ze strany pachatele bez zjevných následků postřehnutelných okolím. Jedná se často o domácí násilí, které může spočívat v psychickém, fyzickém či sexuálním nátlaku ze strany blízké osoby. Tato oblast s sebou přináší i další obtíže, které spočívají v malém počtu oznámení, a tím způsobuje zkreslení statistických údajů, které by mohly přispět k vyhodnocení reálného nebezpečí. Dalším ovlivňujícím faktorem je rozvoj takzvaného Stockholmského syndromu, kdy se mezi obětí a pachatelem vytvoří silné emocionální pouto, které může vyústit až ve vzájemné zalíbení. V těchto případech bývá jednání pachatele zcela utajeno.²⁵

Z psychologického hlediska se latentní oběť projevuje tak, že přijímá svoji roli, má strach mluvit se svým okolím o svých obtížích, ve většině případů je ekonomicky závislá na pachateli a není schopná si představit samostatný život. Latentní projev bývá častý u domácího násilí, sexuálního násilí, šikany. V řadě případů dochází k jevu, kdy okolí tuší, že se něco děje, ale má strach se oběti zeptat. Vyplývá to z pocitu, že nevíme, jak dál postupovat se získanou informací, jak ji vyhodnotit, komu ji předat. Často celá aktivita končí na výroku „On je oběť. Ať si to dojde oznámit sám.“ Pokud se s takovým přístupem setká oznamovatel ze strany orgánů činných v trestním řízení, který není přímou obětí, odchází zklamán a ve většině případů rezignuje na další iniciativu a angažovanost. Oběť velmi často omlouvá jednání pachatele, stydí se za svoji slabost a klade si jeho jednání za vinu. Hledá si důvody, proč to nechce oznámit. Oběť i přes svůj přístup vysílá signály o pomoc. Jen je zapotřebí být dostatečně vnímavý a chtít je analyzovat, a to zejména v širším kontextu. Ve většině případů nestačí pouhé jedno setkání, aby oběť byla ochotna vypovídat pravdivě o věcech, které jsou předmětem její dlouhodobé zátěže. Jsou pachatelé, kteří dokáží systematickým působením, svojí manipulací s obětí a jejím okolím dosáhnout takového stavu, kdy oběť je zcela oddělena od svých blízkých a dokonce je považována za příčinu patologického stavu.

Z právního hlediska je práce s latentní obětí ze strany orgánů činných v trestním řízení ztížena zejména tím, že se o skutečnostech nasvědčujících tomu, že dochází k páchaní trestné činnosti dozví nejčastěji zprostředkovaně nebo náhodně. V některých

²⁵ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

případech jsou tyto skutečnosti zjištěny až v době vyšetřování závažných násilných trestných činů jako je znásilnění, těžké ublížení na zdraví (s následkem smrti), vražda. Často je dlouhodobé fyzické týrání zjištěno při lékařských vyšetřeních (povrchová zranění, podlitiny a různá zhmoždění), při náhodném rentgenovém vyšetření (zhojené nebo nové zlomeniny, trvalá poškození kloubů), vyšetření magnetickou rezonancí (vnitřní krvácení). V krajním případě až při pitvě. Latentní oběti mají tendenci o jednání pachatele nemluvit a skrývají je. Pak velmi záleží na zkušenostech a ochotě pracovníků orgánů činných v trestním řízení zjistit co největší množství okolností, které by vedly k prokázání viny pachateli a k jeho následnému odsouzení. Důležité je navození vzájemné důvěry, aby oběť měla pocit, že okolí má zájem zjistit, co se opravdu stalo a že ve věci bude postupováno v souladu se zákony.

Z laického pohledu latentní oběť může ve svém okolí vyvolávat pocity, že si celou věc možná jen vymyslela „ Vždyť my tady v sousedství bydlíme řadu let a ničeho jsme si nikdy nevšimli. Pan XY je hodný a společenský člověk, minulý týden mi pomohl s donáškou nákupu. Není možné, že by tak hodný člověk ubližoval svým nejbližším.“

Nepravá oběť – útok pachatele byl původně směřován proti jiné oběti, poškozená osoba se stala obětí z důvodu své náhodné přítomnosti na místě činu. Jde o souhru nešťastných náhod, neboť oběť svým jednáním nezavdala žádnou příčinu, a přesto se stala součástí trestného činu. V tomto případě opětovně záleží pouze na schopnostech oběti využít své přednosti a bojovat o přežití.

Mezi nepravé oběti lze také zařadit smyšlené oběti trestného činu. Jedná se o osoby, které chtějí těžit z postavení oběti, a to ve smyslu majetkového zvýhodnění, zabezpečení svých potřeb či získání soucitu svého okolí. Toto podvodné jednání se většinou projevuje schopností detailního popisu události z místa činu a souhlasným stanoviskem s medializací intimních detailů jednání pachatele, bez zjevných známek psychické zátěže. Nepravá oběť v mnoha případech jednání pachatele zveličuje a je schopna pachateli připisovat až nadpřirozené schopnosti. Není nic neobvyklého, že nepravá oběť udržuje osoby ve svém blízkém okolí v napětí, které spočívá v pocitu možného dopadu trestné činnosti pachatele až na ně samotné.²⁶

²⁶ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

Z psychologického hlediska je nahlíženo na nepravou oběť tak, že se jí může stát každý člověk, který je okolnostmi zaveden na místo činu v době, kdy pachatel předpokládal, že tam bude oběť, na které se rozhodl spáchat trestný čin. Oběť je pak vystavena přímé viktimizaci bez svého přičinění. Lze namítnout, že oběť v některých případech dostatečně nevyhodnotila rizika spojená s pohybem na inkriminovaných místech, a tím si přivodila své ohrožení. Vždy však jde o individuální stav, který je ovlivněn více faktory.

Vědomé nepravé oběti využívají již zmiňované důvěřivosti svého okolí a svým smyšleným příběhem se snaží na sebe upoutat pozornost, která jim může být odepírána z mnoha důvodů. Může se jednat o neobvyklý zevnějšek spočívající v patologických fyziologických změnách, které mohou vyvolávat i odpor u ostatních lidí. V takovém případě je podnětem nutková potřeba lidské blízkosti a sounáležitosti. Jedná se o jednu ze základních potřeb každé lidské bytosti. Jednání může být však inicializováno pouhou touhou se zviditelnit, a pokud to jde, tak alespoň získat některé z výhod, které jsou oběti trestného činu poskytnuty. Své příběhy pak oběti prodávají médiím a profitují tak na lži.

Nevědomé nepravé oběti - jde o osoby, u nichž může být rozvinuta některá z forem nemocí souvisejících s činností mozku či centrální nervové soustavy. Takové osoby pak nejsou schopny rozeznat reálný stav od svých představ. Mohou být pevně přesvědčeny o údajném jednání pachatele a o tom, že jejich výklad prožitých událostí je správný a odpovídá skutečnosti. Počet nepravdivých oznámení je odvozen od sociální struktury obyvatelstva žijícího ve sledované lokalitě. Nemalý vliv má také věkový průměr obyvatelstva, neboť ve stáří dochází ke zhoršení schopnosti vnímat a vyhodnocovat realitu v přímé souvislosti s otupením smyslů daným věkem.

Z právního hlediska jsou nepravé oběti vystaveny případnému postihu za to, že vědomě uvedly nepravdivé skutečnosti ve svém trestním oznámení, s výjimkou těch osob, které byly soudem zbaveny svéprávnosti. Trestní řízení může být také skončeno v případě, že jsou zjištěny okolnosti, které prokazatelně potvrzují patologické změny ve vnímání oznamovatele, a provedeným šetřením nebylo zjištěno žádných skutečností, které důvodně nasvědčovaly tomu, že byl spáchán trestný čin. Samostatnou skupinou jsou oznamovatelé zvaní „věčný stěžovatel“, kteří i v případě, že jsou zbaveni svéprávnosti jsou svým chováním velkou zátěží pro své okolí a státem jsou vynakládány nemalé finanční prostředky na prověřování jejich oznámení.

Typologie podle prožitého trestného činu

Zde je zohledňujícím faktorem předmět zájmu pachatele, tedy objekt trestného činu. Dělení lze odvodit od jednotlivých hlav trestního zákoníku (trestné činy proti životu a zdraví, proti svobodě, proti rodině a dětem, proti majetku atd.). V jednotlivých hlavách trestního zákoníku jsou vždy sdružovány trestné činy, které mají podobný předmět zájmu pachatele. Toto dělení je využíváno např. při shromažďování statických dat. Výsledky jsou pak využívány pro vyhodnocení bezpečnostního stavu státu nebo územních celků a případného cíleného zaměření činnosti policie pro dosažení zlepšení stávajícího bezpečnostního stavu.²⁷

1.4 Vícenásobná oběť trestného činu

V odborné literatuře je tento pojem pojmenován reviktimizace. Zabývá se s jím současná viktimologie. Statisticky bylo prokázáno, že k opakované viktimizaci dochází přibližně ve 40 % případů. Reviktimizaci potvrzují také přímo pachatelé trestné činnosti, kteří otevřeně přiznávají, že se s odstupem času vracejí na původní místo činu, neboť předpokládají, že se oběť znovu vybaví shodnými věcmi, pro které oni již mají zajištěný odbyt. Další výhodou pro pachatele je, že znají místo činu, lépe se na něm mohou pohybovat a znají únikové cesty. Stanovisko současných viktimologů je, že iniciujícím prvkem k opakované viktimizaci osoby nebo objektu je prvotní viktimizace.

Oběť trestného činu je takzvaně predisponována k opakovanému spáchání trestného činu na ní. Jedná se o souhrn osobnostních předpokladů oběti, které ji činí snáze napadnutelnou a zajímavou pro pachatele, který vytuší svoji převahu a opakovaně na svoji oběť zaútočí. Toto jednání je zcela zjevné u domácího násilí nebo páčání trestné činnosti na starých lidech. V těchto případech je nejčastěji využívána důvěřivost a soucit těchto osob. Dále bylo prokázáno, že nejčastěji dochází k opakované viktimizaci v době, kdy se oběti ještě nepodařilo vyrovnat s předcházející traumatizující událostí.

Mezi typické znaky chování vícenásobné oběti patří submisivní a pasivní chování, které vyplývá z pocitu vlastní slabosti. Lze tedy předpokládat, že pachatel vnímá nejistotu své budoucí oběti a využije ji ve svůj prospěch.

²⁷ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

2 Proces poškozování oběti

Viktimizace je proces, v němž se potenciální oběť mění na skutečnou.²⁸ Viktimizaci lze dělit do dvou částí:

primární viktimizace – děj, který probíhá přímo na místě trestného činu, jednání pachatele vedené k předmětu zájmu (život, zdraví, majetek)

sekundární viktimizace – poškozování oběti způsobené následným jednáním spojeným s již dokončeným trestným činem. Nejčastěji dochází k sekundární viktimizaci ze strany blízkého okolí oběti, orgánů činných v trestním řízení, lékařským personálem, sociálními pracovníky, nevhodnou medializací atd.²⁹

terciární viktimizace – je spojena s psychologickou újmou způsobenou trestným činem nebo silně traumatizující událostí. Postižený jedinec se ztotožňuje s postavením oběti a přijímá ho. Mění svůj životní styl a nedokáže se vyrovnat s traumatizující zkušeností.

2.1 Primární viktimizace

Primární viktimizace vzniká jednáním pachatele, který dokoná svůj úmysl cílenou činností (vytržením tašky z ruky, fyzickým napadením, vykonáním soulože, či jen pouhým uvedením oběti v omyl). Následky primární viktimizace se projevují ve třech oblastech: újma fyzická, materiální a psychická.

Fyzická újma

- lehkou (drobná povrchová zranění, podlitiny ...)
- těžkou (zlomeniny, ochromení nebo ztráta údu ...)
- smrt (vážné zranění s následkem smrti, úmyslné usmrcení)

Fyzická újma je vždy spojena se zásahem do integrity oběti, může se jednat o přímý útok, kdy pachatel chce ublížit a své jednání zcela přizpůsobí záměru, ale může se jednat jen o oděrky, které vznikly podružně s přímým jednáním pachatele, nebo si je mohla způsobit oběť sama nevhodnou obrannou reakcí. Závažnost zranění je vždy posuzována podle bodového sazebníku podle vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb. o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve kterém jsou

²⁸ HEŘMAN, R., HEJDA, J.: *Kriminologie*, FM, VŠE Jindřichův Hradec 2006

²⁹ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

pevně stanoveny a popsány typy zranění a přiřazeno bodové ohodnocení. Hodnota jednoho bodu je 120 Kč.

Materiální újma

Materiální újma je konkrétní vyčíslitelná škoda na odcizených či poškozených věcech. Toto tvrzení je však platné pouze ze zákonného pohledu nebo pohledu nestranného pozorovatele. Jsou věci, u kterých nelze vyčíslit škodu pouze podle předem stanovených tabulek nebo právního výkladu, který řeší otázku ceny v místě obvyklé. Může se jednat o věc, která se už nedá běžně koupit, nehledě na to, že pro oběť může být důležitější, kým byla darována, z jakého důvodu, při jaké příležitosti. Hodnoty tohoto typu jsou finančně nenahraditelné.

Emocionální újma

Jedná se o újmu, kterou nelze jednoznačně stanovit a vyčíslit. Tato újma bývá ze strany oběti pocíťována jako silně trýznivá a traumatizující, přetrvává dlouhý čas, v některých případech poznamená zbytek života oběti i jejího blízkého okolí. Silná emocionální odezva může nastat i v případech, kdy nedošlo k přímému napadení osoby nebo odcizení věcí, které jsou ve vlastnictví oběti.

Emocionální újma může být tou nejtěžší újmou, protože oběť je raněna ve své nejhlubší podstatě. Jednáním pachatele jsou dotčeny přímé základy psychiky, které doposud vytvářely pilíře osobnosti. Žádné peníze nemohou nahradit objetí milované osoby, která byla usmrcena, byť jen nešťastnou náhodou, či lehkomyšlností pachatele, který požil před jízdou alkohol. Lze předpokládat, že ani on neusedal za volant svého vozu s přesvědčením, že chce někomu ublížit nebo jej zabít. A přesto jsou tyto případy na denním pořádku. Každý je odsuzuje, ale zároveň jsme k takovému jednání částečně shovívaví a mnohdy se je snažíme omluvit. **Domnívám se, že není možné striktně oddělit fyzickou, materiální a emocionální újmu, neboť vše je propojeno do jednoho celku.**

2.2 Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizace souvisí s psychickou újmou a lze ji členit do tří základních forem na:

- pocit nespravedlnosti

Tento pocit se nejčastěji rozvíjí v průběhu trestního řízení, a to zejména tím, že oběť velmi těžce vnímá rozdíly mezi povinnostmi a právy stanovenými trestním řádem ve vztahu k oběti (poškozenému, svědkovi) a obviněnému (pachateli trestného činu). Zde je zapotřebí zdůraznit povinnost svědka vypovídat pravdu pod pohrůžkou trestního stíhání. „§ 97 trestního řádu – Povinnost svědčit. Každý je povinen na předvolání se dostavit a vypovídat jako svědek o tom, co je mu známo o trestném činu a o pachateli nebo okolnostech důležitých pro trestní řízení.“³⁰ Svědkovi, který odmítne vypovídat, hrozí podle § 66 trestního řádu sankce až do výše 50.000,- Kč, nebo předvedení. Je zapotřebí si uvědomit, jaké důsledky může mít předvedení pro oběť nebo svědka z místa trvalého pobytu, ze zaměstnání. Jen stěží bude vysvětlovat sousedům a spolupracovníkům, že jen nechtěl vypovídat o věcech, se kterými se setkal jen náhodou. Ano, pachateli také hrozí sankce ve smyslu § 66 trestního řádu. Jeho postih je však zaměřen jen na nedostavení se na základě předvolání a nemá již povinnost vypovídat pravdivě. Jeho vinu musí dokázat orgány činné v trestním řízení za použití nashromážděných důkazů. Oběť je v průběhu přípravného řízení často nedostatečně informována o stavu řízení. Samostatnou kapitolou je stav následující po ukončení trestního či soudního řízení, kdy ve většině případů zůstává oběť trestného činu odkázána pouze na svou vlastní pomoc, nebo pomoc svého nejbližšího okolí. Stát přebírá odpovědnost za pomoc jen ve velmi úzkém spektru. V případě následků spojených s trestným činem jde pouze o krajní řešení využití státních zařízení v případě trvalé invalidity nebo u dětí v případě osiření. V této oblasti dochází k zásadním změnám díky neziskovým organizacím, které jsou schopny poskytnout odborné rady. Pracovníci těchto organizací jsou schopni projevit dostatek potřebné empatie a ochoty pomoci.

³⁰ ŽATECKÁ, E., *Trestní právo hmotné a procesní, Obecná část*, Masarykova univerzita, Brno 2009, ISBN 978-80-210-5054-9, str. 495

- pocit nedůstojnosti

Pocit nedůstojnosti ve smyslu sekundární viktimizace se nejčastěji vytváří při komunikaci mezi obětí a orgány činnými v trestním řízení v průběhu výslechu v době prověřování trestného činu nebo v průběhu soudního řízení. Oběť musí popisovat skutečnosti, které probíhaly na místě činu. Oběti stačí ke vzniku a rozvoji pocitu nedůstojnosti třeba nevhodně zvolená otázka nebo posměšné gesto. Zahájení komunikace mezi obětí a vyslyšající osobou přináší vysokou psychickou zátěž pro obě strany. V této oblasti došlo v posledních letech k významnému pokroku, protože příslušníci policie, státního zastupitelství a soudů jsou školeni v oboru psychologie se zaměřením na komunikaci v zátěžových situacích a práci s osobami prožívajícími posttraumatické poruchy. Oběť velmi často trpí pocitem ponížení ze strany svého nejbližšího okolí. Důvodem je obava z otevřené komunikace na téma prožitého stresu z trestného činu nebo obava z případného nespravedlivého osočování z chování, které zapříčinilo jednání pachatele. Nejčastěji je však pocit ponížení vyvoláván aktivitou médií, která jsou schopna proto, aby nabídla zajímavou informaci zajít až za hranice slušného chování, morálky a etiky. Získané informace pak bezcitně nabídnou senzacechtivým.³¹

- pocit izolace

Pocit izolace se v oběti pozvolna upevňuje v návaznosti na snižování sociálního kontaktu ze strany širšího a později i blízkého okolí. *„Z chování se vytrácí přirozenost a stává se strojeným. Bývá patrná tendence se kontaktům s obětí spíše vyhýbat.“*³²

Popisovaný stav lze přirovnat k uzavřenému kruhu, ze kterého není úniku. Oběť i okolí se vzájemně utvrzují o změnách v osobnosti oběti, které vedou ke ztrátě přirozené komunikace a stupňují citlivost na význam jednotlivých slov, či výroků.

Skrytá viktimizace

Neviditelné rány přímo souvisejí s důsledkem kriminálního činu, který je silně zátěžovou situací, stejný následek však mají i dopravní nehody nebo živelní pohromy či katastrofy. Stav vyvolaný těmito okolnostmi je pro oběť zdrcující svojí neočekávaností,

³¹ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

³² ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4, str. 105

z toho plynoucí nepřipraveností a ztrátou možnosti se vzniklé situaci vyhnout. Krizové situace, které oběť prožívá ve své psychice lze rozdělit na:

- pocit zneuctění či stigmatizace

Lze jej vyjádřit jako ztrátu přesvědčení o svém srovnatelném postavení ve společné sociální skupině, jíž byl dosud členem. Na to navazuje vnitřní rozladění, které může vést až k zápornému postoji k okolnímu světu, v některých případech až k sebevražedným sklonům.

- ztráta pocitu důvěry

Základem normálního života je přiměřený pocit důvěry k sobě, svému okolí a přátelům. V případě, že tomu tak není, dochází k psychické nestabilitě. Tento stav může být vyvolán silným otřesem způsobeným kriminálním činem, přírodní katastrofou a podobně. Oběť může začít vnímat okolní svět jako nepředvídatelný a pociťuje nebezpečí, které se podle jeho názoru ukrývá v každém člověku v jeho okolí.

- ztráta pocitu autonomie

Vyrovnaný člověk má pocit, že může svým jednáním ovlivňovat své okolí a tím zahájit vzájemnou interakci, u které lze předvídat její budoucí vývoj. U oběti trestného činu je tento stav narušen a dochází k pocitům beznaděje, nejistoty, z nichž plyne narušení duševní stability.³³

2.3 Psychický stav oběti trestného činu při prožívání újmy

Oběť trestného činu prochází několika základními fázemi při prožívání újmy.

Fáze šoku

Jedná se o zjištění, že došlo k události, která významným způsobem ovlivnila předcházející stav. Ve většině případů dochází ze strany oběti k popření stávající skutečnosti, snaží si najít jiné rozumové vysvětlení, přesvědčuje sama sebe i své okolí, že se jedná o fikci, že bude vše v pořádku stejně jako předtím. Oběť může v té době jevit známky dezorientace, která se projevuje neschopností se srozumitelně vyjadřovat,

³³ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

podrobně popisovat událost, či racionálně uvažovat. Délka fáze šoku je individuální a záleží na mnoha faktorech, jimiž jsou psychický a fyzický stav oběti před a v době spáchání trestného činu, ve většině případů netrvá déle než 36 hod. od počátku zátěžové události. Oběť v době prožívaného šoku jedná dvěma způsoby:

- **expresivní chování** – stav, kdy je zcela zjevné z chování oběti, že došlo k mimořádné události. Emoce jsou otevřeně proječovány, jedná se o strach, zoufalství či vztek, v některých případech vystupňovaná agresivita.

V této fázi musí pracovníci orgánů činných v trestním řízení a ostatních pomáhajících profesí k oběti přistupovat velmi obezřetně a dokázat projeviti empatii. Jsou případy, kdy dochází k neočekávanému napadení těchto pracovníků dezorientovanou obětí. Od nich se očekává, že jsou na takové chování připraveni a dokážou vzniklou situaci řešit bez zbytečného násilí až k celkovému zklidnění a nastolení předešlé rovnováhy. Lze předpokládat, že psychický stav oběti je tedy natolik závažný, že bude nutná lékařská nebo psychoterapeutická pomoc.

- **kontrolované chování** – oběť se jeví zcela klidná, zdánlivě působí dojmem, že se jí stresující událost vůbec nedotýká. U nezkušeného pozorovatele může vzniknout domněnka, že si oběť událost vymyslela.

Velmi často potom dochází k pochybení ze strany pracovníků pomáhajících profesí tím, že volí nevhodný přístup k řešení vzniklé situace, neboť si neuvědomují, že se může jednat o pouhou masku, za kterou se oběť schovává, ale přitom prožívá silné vnitřní trauma, které může vyústit až v suicidní chování. Důležité je, aby byli pracovníci na místě činu vnímaví, citliví a měli smysl pro detail, neboť jen některé drobnosti mohou prozradit, že se jedná o oběť, nebo jiného účastníka trestného činu, jímž může být svědek, ale i pachatel. Jde o různá drobná poranění, znečištění svrchního oděvu mechanickými materiály, chemikáliemi pocházejícími z místa činu a podobně.³⁴

Fáze hojení

Spočívá ve vyrovnání se se skutečností. Oběť se snaží začlenit předchozí děj do svého života. V této době dochází k výkyvům nálady, vrací se zpět nejsilnější zážitky, které si znovu oběť přehrává a snaží se o racionální výklad. Prožité události konzultuje se svými nejbližšími. Druhý způsob je uzavírání se do vnitřního světa a odmítání

³⁴ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

komunikace na téma prožité události. Běžně dochází ke střídání obou způsobů projevu, které jsou doprovázeny emocionálními projevy (pláč, depresivní stavy, výbuchy vzteku, sebeobviňování). Délka fáze hojení je individuální, v některých případech, kdy dojde k zvlášť závažným traumatizujícím zážitkům, může tento stav přetrvávat dlouhodobě, i déle než jeden rok.

Orgány činné v trestním řízení s obětí ve fázi hojení přicházejí do styku zejména při sepisování dodatků k podanému vysvětlení, změně výše škody a při úkonech spojených s trestním řízením. Mezi nejtěžší úkony ve vztahu k psychické zátěži oběti patří vyšetřovací pokus dle § 104 c, rekonstrukce na místě činu dle § 104d, nebo rekognice dle § 104b trestního řádu, protože oběť bývá znovu postavena tváří v tvář pachateli. Oběti se mohou znovu vybavovat silné emociální prožitky z místa činu a průběhu trestného činu. Oběť si však také uvědomuje svoji odpovědnost vyplývající z identifikace pachatele a zvažuje míru nebezpečí, které jí hrozí tím, že se jí pachatel může mstít. Tyto pocity jsou o to silnější v případě, že oběť pachatele zná - třeba jen podle vidění ze svého okolí. Je důležité, aby oběť byla řádně a pravdivě poučena o dalším postupu v trestním řízení, například o návrhu na uvalení vazby na pachatele podle § 67 tr.ř. nebo o možnosti krátkodobé ochrany dle § 50 zákona č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky, změně identity a náhradnímu ubytování v souladu s trestním řádem. V případě, že oběť bez větších problémů psychicky zvládne popisované úkony spojené s přímým kontaktem s pachatelem, má velkou šanci, že se jí podaří dosáhnout plného zhojení a s traumatizující událostí se vyrovnat a zařadit ji do své minulosti.³⁵

Fáze zhojení

Stav, kdy se oběti podařilo najít konečný náhled na prožitý traumatizující zážitek a jeho začlenění do své minulosti. Nelze se však domnívat, že oběť na traumatizující událost zapomene a bude stejná jako dřív. Fáze zhojení je zakončena schopností znovu se emocionálně angažovat a realizovat.

Oběti, kterým se podařilo úspěšně projít všemi třemi fázemi, jsou ve většině případů schopny spolupracovat s odborníky z oboru psychologie a psychiatrie a o svém prožívání v době spáchání trestného činu až do doby úplného zhojení jsou ochotny otevřeně mluvit. Takto získané poznatky jsou vyhodnocovány a poté využívány pro

³⁵ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

zvolení nejvhodnějšího způsobu komunikace s obětí od prvotního oznámení o spáchaném trestném činu až po ukončení odborné intervence.³⁶

2.4 Previktivní osobnost

Jde o základní schopnost oběti vyrovnávat se se zátěžovou situací v době před prožitím traumatizující události. Z toho vyplývá, že vrozené nebo získané schopnosti v průběhu života dále ovlivňují způsob prožívání konkrétních skutečností spojených s trestným činem a schopnost adaptability na ně. Tato strategie se nazývá doping strategie.

Z viktimologických výzkumů bylo zjištěno, že v řadě případů při prožívání silně traumatizující události dochází u oběti k zásadnímu odklonu od předpokládaného způsobu prožívání a mění se i celkový dopad na psychiku oběti. Jedná se zejména o iluzi kontroly a deklarovaný, nepravý cynismus.

³⁶ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forezní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

3 Následky trestného činu na oběť

Následek trestného činu na oběť je velmi různorodý, v mnoha případech je okolí překvapeno jednáním oběti. Nejčastěji k tomu dochází u osob, které vždy vystupovaly jako silné osobnosti, které nemohou být vyvedeny z rovnováhy takřka žádným způsobem. Tyto oběti trpí iluzí kontroly, jedná se o univerzální pocit nezranitelnosti. V praxi však dochází právě u nich po prožití silně traumatizující události k neočekávanému jednání, neboť jejich vnitřní svět je založený na pevném základu, že právě jim se nemůže nic stát. Pokud je tento postoj ochromen tím, že došlo k jejich viktimizaci, nezůstává takto založenému jedinci nic jiného, než si vytvořit nový model svého vnímání, a na něm pak vybudovat své základní psychické pilíře.

Některé oběti se projevují silným cynismem, předstírají lhostejnost k traumatizující události a staví se do role silných a neochvějných. O to překvapivější jsou jejich reakce, které jsou nepředvídatelné, a jejich chování je labilní. Tyto reakce nemusí být vždy vyvolány závažným trestným činem, který by musel zasahovat do integrity oběti, ale postačí narušení soukromí, např. vloupáním do jejich rodinného domu, kdy jsou jim prohledány osobní věci a případně některé z nich odcizeny. Jde o předměty, které mají pro majitele vysokou psychologickou hodnotu, a tím je narušen jeho pocit bezpečí a intimity.

Významnou roli v dopadu trestného činu na oběť mají okolnosti, které ho provázejí. Bylo prokázáno, že není vždy logická spojitost mezi závažností fyzické újmy či materiální škody a prožívanou emocionální ranou. Je známá řada případů, kdy oběti násilného trestného činu, které byly jen nepatrně zraněny, prožívaly silnější emocionální rány než ty, které prožily fyzické napadení, při kterém došlo k závažnému zranění, které si vyžádalo i delší dobu léčení. Současný výzkum v oblasti psychologie oběti je zaměřen na tři základní okolnosti: previktimní osobnost, okolnosti trestného činu a reakce nejbližšího okolí.³⁷

Zármutek je přirozenou reakcí na traumatizující událost a projevuje se zejména prudkými výkyvy emoční energie, těžkostmi v intimních vztazích, sníženou koncentrací, obtížemi při závažných rozhodnutích a změnách. Tento stav není nezvratný, ale v řadě případů si vyžádá odbornou pomoc a velké úsilí oběti.

³⁷ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

3.1 Vliv okolností trestného činu na oběť

Okolnosti související se spáchaným trestným činem jsou jedním ze základních faktorů, které ovlivňují, jakým způsobem bude oběť prožívat traumatizující událost. Prožívání obětí je však zcela individuální. Byly provedeny výzkumy, které potvrdily, že není přímá úměra mezi závažností či brutalitou útoku pachatele a prožíváním oběti, neboť v řadě případů dochází k silnějším emocionálním prožitkům, třeba jen u přihlížejících osob, které nebyly vůbec přímo zasaženy jednáním pachatele, než je tomu u primárních obětí. Jako velmi specifický případ je v odborné literatuře popisován případ, kdy pachatel použil při přepadení banky atrapy střelné zbraně. O tom se však obsluha banky dozvěděla až po ukončení události. Její následná reakce byla ovlivněna vnitřními pochody - sebeobviňováním a prožíváním studu za to, že se nechala obelhat. Tento stav bývá doprovázen posttraumatickou stresovou poruchou, zde je zapotřebí ve většině případů vyhledat odbornou pomoc, která usnadní návrat do běžného způsobu života. Předmětem odborné terapie je přesvědčit oběť, že nebylo v jejích silách rozpoznat, zda jde o funkční zbraň či pouhou atrapu, a její chování bylo zcela adekvátní vzniklé situaci.³⁸

Reakce oběti na jednání pachatele

Agresivní jednání – oběť ihned po započatém útoku na její osobu zahajuje protiútok, a to i v případě, že správně nevyhodnotila nebezpečí vyplývající ze vzájemného střetu.

Pasivní jednání – oběť se nechává vést pachatelem, plní jeho pokyny, je zcela ochromena, v některých případech si ani nepamatuje na podrobnosti svého chování v době, kdy byla podřízena pachateli.

Racionální jednání – oběť se snaží vyhodnotit celou svou situaci, přemýšlí o pokynech pachatele, zvažuje možnosti svého útěku, vyčkává na vhodnou chvíli protiútku na pachatele.

³⁸ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

3.2 Následné reakce okolí na spáchaný trestný čin

Nejbližší okolí sehrává jednu z nejdůležitějších rolí v léčbě psychického stavu oběti. Pro oběť je důležité, když cítí, že její blízcí stojí při ní, jsou ochotní ji doprovázet a psychicky podpořit. Nebojí se otevřeně mluvit o pocitech, které musela prožít v době přímého útoku, ale i o pocitech, které prožívá s odstupem času. Často se však stává, že okolí s obětí jedná jako by se nic nestalo, nebo v horším případě ji nutí, aby na celou událost zapoměla, čímž zhoršuje průběh hojení. Takové způsoby a postupy jsou však nesprávné. Oběť se musí naučit pracovat se svými vzpomínkami, zařadit je do běžného vnímání svého dalšího života a využít je. Správná cesta, jak se co nejdříve zotavit, je zapojit svoji mentální energii a využít vhodné doby pro utlumení dopadu tíživých okolností traumatické události. Oběť velmi pečlivě pozoruje své okolí a je velmi citlivá na každý podnět, který se týká její osoby. Oběť už na místě činu citlivě vnímá postoje a projevy pomáhajících osob, způsob komunikace pracovníků orgánů činných v trestním řízení a je přecitlivělá na způsob zvolené komunikace, používané výrazy. Stejným způsobem se zaměřuje na reakce nejbližšího okolí na nově vzniklou skutečnost. Své poznatky vyhodnocuje a na jejich podkladě stanovuje celkový význam události.

Orientačně lze stanovit základní časové úseky po prožití traumatizující události, ve kterých je oběť významně citlivější na vnější podněty:

- nejbližší časový úsek od prožití traumatizující události do prvního uložení k „spánku“
- doba od prožití traumatizující události do tří dnů, ve které probíhá ukládání prožitků do paměti
- návrat do domácího prostředí z lékařského ošetření či pobytu v nemocnici, ukončení pracovní neschopnosti a nástup do zaměstnání ³⁹

3.3 Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatickou stresovou poruchou je označován psychický a fyzický stav oběti trestného činu, který vykazuje poruchy chování a prožívání. Posttraumatická stresová porucha vzniká na základě prožití extrémní stresové zátěže. Jedná se

³⁹ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

o prožitky, které se vymykají běžným standardům. Tato porucha se projevuje obtížemi při spánku (tíživé sny, které přináší neřešitelné situace), žaludeční nevolností spojenou s bolestmi břicha, v některých případech se dostavuje také třes rukou či jiné fyziologické obtíže. Dalším projevem jsou změny v chování, dochází k apatii nebo naopak k agresivnímu chování jedince.

Tato porucha se objevuje nejen u obětí trestného činu, ale u všech osob, které prožily velmi silné traumatizující zážitky, a to i jako pozorovatelé nebo pracovníci pomáhajících profesí při výkonu svého povolání.⁴⁰

Traumatická událost, ze které se může vyvinout posttraumatická reakce má dopad ve dvou oblastech.

Porušení fyziologické integrity – z názvu vyplývá, že v průběhu silné traumatizující události může dojít k neočekávané újmě na zdraví menšího, většího rozsahu či dokonce k usmrcení oběti. Fyzická újma však není podmínkou pro vznik posttraumatických reakcí, touto reakcí mohou být postiženy i osoby, které byly pouze přítomny takové události, například svědek dopravní nehody, nebo účastník, který vyvázl bez zranění. V těchto případech může docházet k sebeobviňování na účasti či plném zavinění vzniklé události. Prožívání může být posíleno tím, že k traumatizující události došlo náhle, bez předchozího varování a v řadě případů zbytečně.⁴¹

Psychický dopad krizové události – lze vyjádřit jako prolomení vžitých představ, které nás utvrzují ve způsobu vnímání okolního světa a pocitu jeho relativní bezpečnosti a smysluplnosti. Dalším projevem je ztráta důvěry k ostatním lidem. Zejména ve smyslu úcty k životu a zdraví. Tyto pocity jsou ve většině případů vyvolány účastí na přírodních katastrofách, velkých dopravních nehodách, teroristických útocích na civilní obyvatelstvo, bojovými akcemi spojenými s vyhlazováním a nepřiměřeným mučením zajatců. Samostatnou oblastí bývají traumatické situace spojené s výkonem bezpečnostních profesí při použití střelné zbraně. Ve většině těchto případů je zapotřebí odborné pomoci, neboť oběť se sama nedokáže s tak silnými prožitky vyrovnat a vrátit se zpět ke svému předchozímu způsobu života. V rámci Policie České republiky jsou

⁴⁰ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forezní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

⁴¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ P. a KOLEKTIV: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů* Grada Publishing, a.s. Praha 2007, ISBN 978-80-247-2014-2

vytvořeny speciální psychologické týmy, které jsou schopny poskytnout v jakoukoliv denní či noční hodinu psychologickou pomoc, a to oběti trestného činu i policistovi.

V případě, že závažné příznaky posttraumatické události přetrvávají déle jak jeden měsíc, snižuje se pravděpodobnost spontánního uzdravení. Pokud není u takto rozvinuté posttraumatické poruchy využito odborné psychologické pomoci, může pak trvat uzdravení a navrácení osoby do původní psychické rovnováhy i několik let. Po tuto dobu však oběť bude mít obtíže s výkonem svého zaměstnání, v osobním životě, ale i kontaktem se svým okolím. Přímé příčiny posttraumatických poruch nebyly do současné doby jednoznačně stanoveny, pouze lze odvodit předpoklad, že osoby, které jsou vyrovnané, psychicky silné a neprožívají žádné jiné trauma, mají větší předpoklad, že nebudou vystaveny posttraumatické reakci v případě setkání s mimořádnou událostí.⁴²

⁴² ČÍRTKOVÁ, L.: *Forezní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4

4 Pomoc obětem

Poskytnutí pomoci druhému je jedna z morálních zásad, která je uznávána již několik tisíc let. Současné právní normy dokonce stanovují určitou povinnost, a to ve formě hrozby trestem za neposkytnutí pomoci - trestnými činy neposkytnutí pomoci dle § 150 a nepřekažení trestného činu dle § 367 trestního zákoníku. Často se setkáváme s názorem, že dav je netečný a lhostejný k osudu jednotlivce. Co je však přímou příčinou takového jednání, je předmětem zkoumání. Jeden z možných důvodů může být obava jednotlivce ze selhání a jeho případné vydání na posměch svým neodborným postupem či nesprávným jednáním. Výzkumy bylo potvrzeno, že čím větší počet osob se nachází na místě činu, tím se snižuje počet osob, které jsou ochotné pomoci, neboť nabývají pocitu. „, Proč mám pomáhat právě já? Vždyť tu jsou přece i jiní.“ Dokonce dochází k vyhodnocování možné ztráty či zisku z poskytnuté pomoci.

4.1 Zásady při komunikaci s obětí

Vhodná komunikace s obětí trestného činu je vždy náročná, vyžaduje od pomáhající osoby umění naslouchat, sebeovládání a dobré komunikační schopnosti. Základní zásady při komunikaci jsou:

Navození pocitu bezpečí

Pocitu bezpečí lze dosáhnout navozením vnitřní psychické rovnováhy, která byla narušena traumatickým zážitkem. Pomáhající osoba musí ve velmi krátkém časovém úseku zjistit okolnosti spojené se ztrátou pocitu bezpečí a rozhodnout, se jaké prostředky využije. Vzhledem k tomu, že k prvnímu styku s obětí dochází na místě činu nebo v jeho těsné blízkosti, je zapotřebí vyhodnotit možnosti spojené s přesunem oběti do jiné lokality a vytvořením podmínek pro počáteční zklidnění oběti. Je vhodné nabídnout oběti teplé nápoje, přikrývku, cigaretu. V počáteční fázi se doporučuje nezatěžovat oběť otázkami souvisejícími s přímým jednáním pachatele. V případě, že oběť chce sama mluvit, tak není vhodné ji přerušovat.⁴³

Navození důvěry

Pomáhající osoba by měla v oběti svým rozvázným jednáním navodit pocit klidu a důvěry v to, že se už nemusí obávat dalšího jednání ze strany pachatele, že jí

⁴³ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ P. a KOLEKTIV: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů* Grada Publishing, a.s. Praha 2007, ISBN 978-80-247-2014-2

v současné chvíli nehrozí žádné nebezpečí a může otevřeně mluvit o svých problémech. K narušení křehkého vztahu důvěry mezi obětí a pracovníkem orgánů činných v trestním řízení může dojít již pouze nevhodně položeným dotazem nebo jen náhodným setkáním oběti s pachatelem při převozu z místa činu, při hospitalizaci v nemocnici nebo při provádění procesních úkonů v budově policie nebo soudu.

Právo na poskytnutí informací

Velmi důležité je pravdivé a přiměřené informování o skutečném stavu, ve kterém se oběť nachází a jaké potenciální nebezpečí jí dále hrozí. Poskytované informace však musí být předávány s ohledem na psychický stav oběti a také s přihlédnutím ke stádiu trestního řízení, neboť nevhodně poskytnutá informace může ovlivnit postoj oběti k další spolupráci, a to zejména v oblasti dokazování, kdy je zapotřebí připravit oběť na případný přímý kontakt s pachatelem před soudem nebo při úkonech stanovených trestním řádem. Oběti je vždy zapotřebí vhodným a přiměřeným způsobem vysvětlit, co bude předmětem dotazů, které budou pokládány a jaké mají zjištěné skutečnosti význam v trestním řízení. Velmi citlivě je zapotřebí postupovat v případech, kdy jsou obětí malé děti, protože jejich způsob vnímání a myšlení je zcela odlišný od dospělých. K získávání informací o spáchaném trestném činu od dětí jsou využívány metody založené na hře a podobenstvích. V průběhu trestního řízení jsou pro práci s dětmi využíváni specialisté na dětskou psychologii.

Empatie

Výraz empatie lze vysvětlit jako schopnost se vcítit do jiného člověka, porozumět jeho myšlení, pochopit proč se chová právě takovým způsobem, co jej trápí a jak se cítí. Schopnost empatie je ovlivněna mnoha faktory a je v úzké souvislosti k tomu, co je důvodem vzájemné interakce a na její předpokládané délce. Pokud mají obě osoby zájem na vzájemném sblížení, je předpoklad, že se budou snažit více se poznat a prohlubovat své schopnosti empatie a vzájemného vnímání, případně prožívání.

V kontaktu s obětí je schopnost empatie velmi důležitá, neboť u oběti většinou bývá narušena psychická rovnováha a je proto potřeba co nejvíce proniknout do jejího myšlení, případně se jej snažit ovlivnit. Zjednodušeně lze říci, že správně zvolené slovo může zachránit i život člověku, který se například pokouší o sebevraždu. Empatické chování se také jeví jako progresivnější i při řešení vyhocených situací, kdy uvolňuje napětí a tím zlepšuje vzájemnou komunikaci.

Empatické chování vždy vyžaduje schopnost potlačit své myšlenky a snažit se na věc dívat očima toho druhého.

Podpora vyjadřování emocí

„V kontaktu s obětí si můžeme všimnout, že těsně po trestném činu oběť pro silné emoce není schopna ani své líčení skutku dokončit. Pláče již po prvních větách. Při opakovaném popisování už dojde dál, emoce jí přemohou mnohem později. Tak jak probíhá zpracování viktimizace, emoce utichají. Nakonec je oběť schopna vylíčit, co prožila, aniž by pro silné rozrušení nebyla schopna svůj příběh dokončit. To je známka, že oběť přijala trestný čin jako nezměnitelný fakt a vyrovnala se s jeho traumatizačním nábojem.“ „Ventilování emocí je tedy základní podmínkou pro zpracování dopadů trestného činu. Oběť se musí vyplakat, vykřičet. K tomu potřebuje důvěryhodného člověka, který s ní projde procesem ventilace.“⁴⁴

Otázkou je, jak uvést proces ventilace do praxe, protože je jen velmi málo času na rozhodování, jak jednat či komunikovat. Pracovníci pomáhajících profesí jsou téměř stále vystaveni situacím, které si vyžadují, aby alespoň do určité míry podali pomocnou ruku oběti. Řada z nich má však strach učinit první krok. Jde o zcela pochopitelný jev, neboť většina lidí neumí používat tyto metody ani v okruhu svých nejbližších. Proto prožívají silné vnitřní rozpory a hlavně se bojí, že ztratí svoji vážnost ve svém okolí, které bude situaci hodnotit. Z tohoto důvodu ve většině případů zvítězí obava z posměchu, a často se objevuje myšlenka. “ Co kdyby si oběť od toho slibovala více.“ Raději proto neudělá nic.

Odborná péče o oběti

Proměna oběti ve vítěze – pro tento pojem je využíván anglický výraz **survivor - přeživší**. Jedná se tedy o osobu, která překonala tlak a nenabyla postavení oběti, ale bojovníka, kterému se podařilo překonat nebezpečnou situaci a obstát, neodevzdat se. Tento postoj je velmi důležitý pro další rozvoj psychické stránky oběti. Pro dosažení tohoto postoje jsou využívány různé terapie, které se zabývají rozbořením konkrétní viktimgenní události. Tato technika je pojmenována **Vyprávění svého příběhu**. Další technikou je **restaurování pocitu kontroly**, jejím smyslem je obnovení víry ve své

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ P. a KOLEKTIV: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů* Grada Publishing, a.s. Praha 2007, ISBN 978-80-247-2014-2, str. 128

schopnosti ovlivňovat situace, které oběť prožívá. Podstatou je rozbor interakce mezi pachatelem a obětí v průběhu viktimizace a nalezení konkrétních problémů, které oběť trápí a vysvětlení proč k viktimizaci došlo. Jedním z nejtěžších úkolů oběti v přerodu v survivoru je překonat strach z návratu na místo činu a dokázat si ve své mysli přehrát všechny události, které na místě činu proběhly.

Vzhledem k tomu, že pro psychiku oběti je nejdůležitější včasná pomoc, byla Policií České republiky vytvořena nová speciální služba nazývaná Psychologická první pomoc, kterou zajišťují policejní psychologové, kteří za obětí vyjíždějí přímo na místo činu a tam vyhodnocují její psychický stav a účastní se prvotních úkonů na místě činu, jsou přítomni přijetí trestního oznámení a zajišťují odpovídající komunikaci s obětí. Oběť je v té době silně sugestibilní. Psychologové také vyhodnocují získané poznatky od oběti a dále je využívají pro vytvoření typologického profilu pachatele.⁴⁵

4.2 Pracoviště specializovaná na pomoc obětem trestných činů

Státem založené organizace, jejich poslání a možnosti

Policie České republiky – posláním je zamezit jednání pachatele, dokumentace skutkového děje, právní kvalifikace jednání pachatele a realizace trestního řízení. Policie pro ochranu oběti využívá instituty:

- **vykázání osoby ze společně obývané domácnosti** - institut je využíván v případech domácího násilí, jedná se o snahu předejít případnému ublížení na zdraví oběti nebo škodě na majetku. Násilná osoba je vykázána na dobu deseti dnů z místa bydliště. Dodržování stanoveného rozhodnutí je kontrolováno policií v pravidelných intervalech, vždy podle konkrétních podmínek jednotlivých případů.

- **krátkodobá ochrana** - ve smyslu zákona o policii je využívána ve spojitosti s domácím násilím, v případech nebezpečného vyhrožování nebo různých forem pronásledování. Nevýhoda vyplývající z krátkodobé ochrany pro oběť je ta, že musí upravit svůj běžný způsob života podmínkám stanoveným pro krátkodobou ochranu policejním zákonem č. 273/2008 Sb. Jedná se například o změnu časového harmonogramu cesty do práce, doprovod dětí do školy, většinu volného času musí trávit ve svém bytě. Nedoporučuje se pohybovat v lokalitách s malým pohybem osob,

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ P. a KOLEKTIV: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů* Grada Publishing, a.s. Praha 2007, ISBN 978-80-247-2014-2

v případě, že se chce pohybovat mimo předem dohodnutou územní část, musí o tom vyrozumět policii atd.

- **ochrana svědka** ve smyslu trestního řádu - tento způsob ochrany může být využíván v případech, kdy hrozí svědkovi přímé ohrožení na životě a zdraví nebo je pro trestní řízení důležité utajení identity svědka.

- **zajištění osoby** - tento institut se dotýká pachatele a je využíván zejména v případech, kdy pachatel je silně agresivní a hrozí oběti nebo přímo jemu samotnému případná újma na zdraví nebo na majetku. Osoba může být zajištěna nejdéle na dobu 24 hod.

- **zadržení** – pachatel může být zadržen policejním orgánem, ale i jinou osobou přímo v době páčání trestné činnosti a omezen na osobní svobodě. Tím je dosaženo přímé ochrany oběti v době viktimizace. O zadržení osoby musí být bezodkladně vyrozuměn státní zástupce, který může podat návrh na vzetí do vazby. Maximální doba zadržení je 48 hod.

- **zatčení** – omezení obviněného na osobní svobodě, zatykač vystavuje vždy soudce. V případě, že je osoba zatčena, musí ji policejní orgán neodkladně nejpozději do 24 hodin předat věcně příslušnému soudu.

V roce 2010 rozhodlo Policejní prezídium České republiky o vytvoření psychologických pracovišť na všech Krajských ředitelstvích PČR, určených pro poskytnutí rychlé psychologické pomoci obětem násilných trestných činů v případě, že jejich psychický stav bude vyžadovat okamžitou pomoc, a to i přímo na místě trestného činu. Speciální psychologická pracoviště byla vytvořena z dříve využívaných pracovišť určených pro pomoc policistům, kteří byli vystaveni traumatizujícím zážitkům při výkonu služby nebo v osobním životě. Postup v praxi by měl být takový, že policista vyslaný na místo činu, by měl vyhodnotit psychický stav oběti a pokud zjistí, že oběť potřebuje psychologickou pomoc, vyrozumí specialistu (policistu). Specialista poskytne oběti prvotní psychologickou radu a případně oběti nabídne kontakt na pracovníky Bílého kruhu bezpečí.

Probační a mediační služba

PMS ČR je státní organizace zajišťující kontrolu výkonu trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Vytváří podmínky pro ukládání a realizaci alternativních trestů, zabývá se zprostředkováním kontaktu oběti s pachatelem, podporou oběti v obnovení pocitu bezpečí, pochopení a důvěry ve spravedlnost. Nabízí způsoby, jak se může oběť zapojit do procesu odškodňování náhrady, která jí byla způsobena jednáním

pachatele. Zaměřuje se na protiprávní jednání mládeže a pracuje s jejich oběťmi. Pomoc obětem spočívá zejména v rozboru a řešení skutečností, které jsou spojené s traumatizující událostí nebo jednáním pachatele. Zabývá se také preventivní činností v oblasti kriminality, kterou jsou ohroženi senioři.

PMS zajišťuje podmínky pro uložení a následné zajištění trestu vykonávaného na svobodě. Probační úředníci dohlížejí na výkon obecně prospěšných prací (délka trestu pro dospělé v rozsahu od 50 h do 300 h a pro mladistvé od 50 do 150 h), trest domácího vězení a zákaz vstupu na sportoviště nebo kulturní akce. Pachatel je při výkonu alternativního trestu PMS veden takovým způsobem, aby si udržel své rodinné, pracovní a sociální vazby za předpokladu, že je zaručena bezpečnost veřejnosti.

Pracovníci PMS provádí mediaci bezplatně na celém území České republiky v souladu se zákonem č. 257/2000 Sb. Mezi nejdůležitější kompetence těchto pracovníků patří dobrá znalost právních předpisů, komunikační a vyjednávací schopnosti. PMS vydává řadu praktických průvodců, jak mají lidé postupovat v případě, když se setkají ve svém okolí s trestnou činností. Seznamují je se zásadami vzájemné pomoci při dohledu nad veřejným pořádkem a ochranou majetku.

V roce 2010 na území Jihočeského kraje bylo Probační a mediační službou zaevidováno a řešeno 1943 případů, což činí 13 % z celkového počtu 15 298 trestných činů, které byly zjištěny a evidovány Policií ČR. Další výhodou je odlehčení soudům, neboť v případech, kdy pachatel si plní řádně své povinnosti, proběhne trestní řízení cestou odklonu a na průběh výkonu alternativního trestu dohlíží PMS a státní zastupitelství.

Pomoc obětem trestného činu zajišťovaná soukromými organizacemi a nadačními zařízeními

Intervenční centra poskytují své služby v souladu s ustanovením § 60a zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Služby nabízené intervenčními centry se zaměřují na násilí páchané v domácnostech, kdy došlo k vykázání násilnické osoby Policií České republiky. Ze zákona musí být pomoc oběti nabídnuta intervenčním centrem nejpozději do 48 hod. od doručení opisu rozhodnutí o vykázání násilnické osoby. Pomoc si může vyžádat i ohrožená osoba sama, nebo může být poskytnuta na základě jiného oznámení či vlastního zjištění pracovníků intervenčního centra. Intervenční centra poskytují sociální služby ambulantní formou, přímou prací v terénu, poskytnutím ubytování nebo pomocí se zajištěním stravy. Centra také napomáhají při uplatňování práv, oprávněných

zájmů a při obstarávání osobních záležitostí obětí, na nichž bylo pácháno násilí. Dále zajišťují vzájemnou informovanost mezi jednotlivými orgány veřejné správy, Policií České republiky a obecní policií a orgány sociálně-právní ochrany dětí.⁴⁶

Jednou z nestátních organizací, které se zabývají pomocí obětem trestného činu je občanské sdružení Bílý kruh bezpečí. Bílý kruh bezpečí byl založen v roce 1991 a od roku 1996 je plnohodnotným členem nadnárodní organizace Victim Support Europe. Posláním tohoto sdružení je zlepšení právního postavení poškozených v trestním řízení i ve společnosti, zvýšení informovanosti o možnostech a prostředcích prevence kriminality, zejména o zásadách chování, které snižuje riziko stát se obětí trestného činu. Dále se zabývá spoluprací s národními institucemi a mezinárodními organizacemi zabývajícími se pomocí obětem trestné činnosti a prevencí kriminality. BKB poskytuje bezplatné, odborné a diskrétní služby obětem trestného činu prostřednictvím sedmi poraden, ve kterých pracují bez nároku na odměnu zejména právníci, psychologové, sociální pracovníci a lékaři. BKB provozuje také nepřetržitou telefonní linku zabezpečující psychologickou pomoc obětem trestného činu a DONA linku – nepřetržitou linku pomoci osobám ohroženým domácím násilím. BKB nabízí obětem trestných činů především čas na rozhovor, právní informace, setkání s psychologem, morální a emocionální podporu, návrat sebevědomí a také rady, jak získat odškodnění a peněžitou pomoc od státu. Součástí prezentace BKB na internetových stránkách jsou kazuistiky, které napomáhají oběti posoudit, zda skutečnosti, které ona sama prožívá, nebo musela prožít, jsou ještě v normě uznávané současnou společností, či nikoliv. Dále jsou zde odkazy na odbornou literaturu pro pracovníky pomáhajících profesí zabývající se psychologií obětí a způsoby komunikace s obětí. Zvláštním oddíl se věnuje specifické problematice komunikace s dětmi a seniory. Pro seniory BKB nabízí informace a rady, jak předcházet silně viktimogením situacím. BKB vykonává také školicí a vzdělávací aktivity se zaměřením na komunikaci s obětí určené pro soudce, soudní znalce, státní zástupce, policisty, advokáty, sociální pracovníky, zdravotnický personál. BKB se zabývá publikační a osvětovou činností, vydává vlastní periodikum – Zpravodaj BKB, brožurky, letáky a plakáty.

BKB se aktivně účastní při předkládání podnětů k zákonodárným iniciativám. Významným způsobem spolupracoval také na přípravě zákona č. 135/2006 Sb. na

⁴⁶ Internetový server <http://www.bkb.cz>

ochranu před domácím násilím a zákona č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.

Ze statistických přehledů BKB vyplývá, že jeho služeb využívá cca 800 obětí ročně, pomoc je poskytnuta zejména obětem násilné trestné činnosti a pozůstalým po usmrcených obětech.⁴⁷

Následující tabulky znázorňují statistické informace získané při činnosti BKB, které jsou dále vyhodnocovány a využívány pro zlepšení kvality poskytovaných služeb.

Tabulka 1: Znázorňuje časový odstup kontaktu oběti s BKB ve vztahu k spáchanému trestnému činu v roce 2009

Příchod do poradny	ČR
Před spácháním TČ	35
Do 14 dnů po spáchání TČ	127
Ve stadiu vyšetřování TČ (po 14 dnech od TČ)	125
Ve stadiu soudního projednávání věci	37
Po vynesení rozsudku	14
S delším čas. odstupem od spáchání TČ	90
Jiné vyjádření	391
Neuvedeno	0

Zdroj: Webové stránky sdružení Bílý kruh bezpečí (<http://www.bkb.cz>)

Tabulka 2: Vyjadřuje počet obětí nespokojených se subjekty trestního řízení a s jejich postupy v roce 2009

Klient si stěžuje na:	ČR
1. policii	180
2. soud	40
3. pojišťovnu	6
4. jinou státní instituci	60
5. nestátní subjekt	26
6. mezilidské vztahy / rodinné	615
7. nedostatečnost zákona	54
8. jiná stížnost	106

Zdroj: Webové stránky sdružení Bílý kruh bezpečí (<http://www.bkb.cz>)

⁴⁷ Internetový server <http://www.bkb.cz>

Pomineme-li nejvyšší počet stížností na mezilidské a rodinné vztahy, tak si oběti nejvíce stěžují na policii. Lze předpokládat, že jsou stížnosti spojeny zejména se sekundární viktimizací odvozenou od komunikace policistů s obětí, případně na nízký zájem policistů o oběť.

Tabulka 3: Oběti jednotlivých trestných činů, které se obrátily s žádostí o pomoc na BKB v roce 2009

Druh trestného činu:	ČR
1. vražda	51
2. ublížení na zdraví	104
3. loupež	28
4. omezování osobní svobody	34
5. rvačka	3
6. vydírání	36
7. útisk	15
8. porušování domovní svobody	22
9. znásilnění	57
10. pohlavní zneužívání	20
11. krádež	23
12. zpronevěra	3
13. podvod	14
14. vyhrožování	83
15. jiný trestný čin	86
16. týrání osoby žijící ve společně obývaném obydlí	186
17. Nejde o trestný čin	266

Zdroj: Webové stránky sdružení Bílý kruh bezpečí (<http://www.bkb.cz>)

Z uvedené tabulky vyplývá, že nejvíce oznámení je učiněno ve vztahu k násilné trestné činnosti, ublížení na zdraví a k týrání osob žijících ve společném obydlí. Je zapotřebí si však uvědomit, že právě v tomto bodě, i přestože je počet kontaktů nejvyšší, jedná se pouze o špičku ledovce, neboť tento typ násilí páchaného mezi osobami blízkými patří do skupiny latentní kriminality. Z toho plyne, že případy evidované policií nebo BKB jsou pouze těmi nejzávažnějšími, které byly řešeny. Skutečný počet obětí tohoto násilí je daleko vyšší.

Tabulka 4: Typy poskytnuté pomoci BKB a počty obětí, které ji využily v roce 2009

Poskytnutá pomoc:	ČR
1. právní	600
2. psychologická	587
3. organizační	484
4. morální	351
5. doprovod - k soudu, policii, na úřad	2
6. rehabilitační ordinace Monada	0
7. psychoterapie	76
8. jiná pomoc :	13

Zdroj: Webové stránky sdružení Bílý kruh bezpečí (<http://www.bkb.cz>)

Další možností, kam se může oběť obrátit s žádostí o pomoc, jsou telefonní linky zaměřené na různé problematické životní situace:

- pomoc obětem domácího násilí – DONA linka
- pomoc obětem obchodování s lidmi – SOS linka La Strada ČR, o.p.s, linka Řekni to, linka Magdala
- pomoc dětem v krizi – Linka důvěry Dětského krizového centra, Linka bezpečí, Linka právní pomoci Nadace Naše dítě, Rodičovská linka, Vzkaz domů
- pomoc seniorům v krizi – Zlatá linka seniorů

Dona Centrum

„Specializované pracoviště, které v rámci interdisciplinární spolupráce na místní úrovni plní dva úkoly: je poradnou pro osoby ohrožené domácím násilím a je tmelícím prvkem interdisciplinárního týmu, jehož činnost koordinuje. DONA Centrum byla vytvořena Bílým kruhem bezpečí v Ostravě (2003), Spirálou, o.s. v Ústí nad Labem (2005), Spondeou, o.p.s. v Brně (2006). Od roku 2007 na krajské úrovni tyto role plní každé z nových patnácti intervenčních center. To nevylučuje budování DONA center na nižší samosprávné úrovni.“⁴⁸

Asociace občanských poraden

Tachovského náměstí 3, 130 00 Praha 3
Tel. 222 780 599, 774 529 966
e-mail: aop:občanské-poradny.cz

⁴⁸ Šedivá. M. a kol., *Metodický rámeček*, Bílý kruh bezpečí, o.s. 2007, ISBN 978 80-239-9449-0, str. 8

web: www.obcanske-poradny.cz

Asociace poskytuje informace o všech občanských poradnách, které jsou k dispozici v rámci regionů ČR

České sdružení obětí dopravních nehod

Počátecká 2/1020, 140 00 Praha 4

Tel. 222 363 535, 225 131 945, 737 859 819

e-mail: csodn-poradna:centrum.cz

web: www.csodn.cz

Sdružení poskytuje poradenství a pomoc jak morální, tak sociálně-právní.

Nadace policistů a hasičů

Ministerstvo vnitra

Nad Štolou3, 170 00 Praha 7

Tel. 974 824 030, 603 191 478

e-mail: nadace:mvcr.cz

web: www.nadacepah.cz

Číslo účtu: 17587001/0300

Nadace usiluje o zlepšení životních podmínek dětí z rodin policistů a hasičů, kteří zemřeli při výkonu služby. Také podporuje policisty a hasiče, kteří byli těžce postiženi v důsledku zranění, které souviselo s výkonem služby.

Veřejný ochránce práv – ombudsman

Údolí 39, 602 00 Brno

Tel. 542 542 111

542 542 888 –telefonická informační linka

Stížnost je možné podat i na:

e-mail: podatelna:ochrance.cz

web: www.ochrance.cz

4.3 Odškodnění oběti trestného činu

Odsouzením a uvězněním pachatele trestného činu není oběť odškodněna.

Postavení oběti v trestním řízení je úzce spojeno s vyspělostí demokracie v právní kultuře. Je tedy zapotřebí, aby se zákonodárci snažili inspirovat v okolních státech kvalitními a vhodnými zákony či nařízeními, které mohou implementovat do našeho právního řádu za účelem zlepšení postavení oběti trestného činu. Základní zásady používané pro ochranu oběti v trestním řízení byly zakotveny v Deklaraci základních zásad spravedlnosti, která byla přijata v roce 1985 na Kongresu Spojených národů. Základní zásady se týkají obětí kriminality a obětí zneužití pravomoci úředních osob.

Mezi tyto zásady patří:

1. Poškozený v trestním řízení má právo na ohleduplné zacházení a zachování důstojnosti.
2. Posílení soudních a správních mechanismů, které povedou k rychlému, spravedlivému odškodnění oběti a ke stanovení přiměřeného trestu pachatele.
3. Zrychlení soudního řízení, odstranění zbytečných průtahů v projednávání věci a rozhodování o náhradě škody.
4. Náhrada škody by měla náležet i poškozenému, který nevystupuje v trestním řízení jako svědek, ale všem, kteří byli poškozeni trestným činem.
5. Zavedení mimosoudních prostředků do trestního řízení, aby byla umožněna rychlá náhrada škody poškozenému.
6. Rychlé nahrazení škod způsobených na životním prostředí.
7. Stanovit povinnost státu, aby převzal odpovědnost za náhradu škody v případě, že ji nelze dosáhnout u pachatele. Následně pak škodu vymáhat na pachateli za dopomoci státního donucení.

Právní řád České republiky nabízí několik možností, jak oběť může dosáhnout náhrady škody, která byla způsobena jednáním pachatele.

Jednou z možností je trestní řízení, ve kterém se může oběť připojit k náhradě škody v souladu s § 43 trestního řádu, má právo se účastnit trestního řízení, přispívat k zjišťování skutkového stavu věci, být včas informována o průběhu trestního řízení a okolnostech s ním spojených. Oběť má právo nahlížet do spisového materiálu a případně si z něho pořizovat výpisky nebo kopie na vlastní náklady. Dále může ovlivnit průběh trestního řízení svým souhlasem s trestním stíháním podezřelého nebo využít opravných prostředků.

Adhéze

„Adhézním řízením se rozumí projednání nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem. Podle ustanovení § 43 trestního řádu je poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému

povinnost nahradit tuto škodu. Tento návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování, přičemž je nutné, aby z návrhu bylo patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje. Z uvedeného je zřejmé, že nárok na náhradu škody nemůže uplatnit každý poškozený, ale jen některý, a sice ten, který má nárok na náhradu majetkové škody.

Adhezní řízení není zvláštní částí trestního řízení, ale splývá s ním. Trestní řád stanoví, že pokud soud odsuzuje obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil jinému majetkovou škodu, zpravidla mu v rozsudku uloží, aby škodu poškozenému uhradil, pokud byl nárok uplatněn včas. Jestliže tomu nebrání zákonná překážka, soud uloží obžalovanému povinnost k náhradě škody vždy, jestliže je výše škody součástí popisu skutku, jímž se obžalovaný uznává vinným a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena. V odůvodněných případech může soud stanovit, že závazek má být splněn ve splátkách, přičemž musí určit výši splátek a podmínky splatnosti. V trestním řádem předpokládaných případech může být výrok rozsudku o plnění v penězích vyjádřen též v cizí měně.

Situace, kdy není podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody podklad nebo kdy by pro takové rozhodnutí bylo zapotřebí provádět další dokazování, které přesahuje potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo, řeší soud tak, že odkáže poškozeného na řízení o věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Stejně se soud zachová v případě, že poškozenému přizná nárok z jakéhokoli důvodu jen zčásti. Též pokud soud obžalovaného zproští obžaloby, odkáže poškozeného vždy na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem.“⁴⁹

V průběhu trestního řízení může být také využito odklonu v souvislosti s podmíněným zastavením trestního stíhání podle § 307 a narovnání podle § 309 trestního řádu, kde jsou stanoveny podmínky, které musí pachatel splňovat. V těchto případech je Probační a mediační službou zprostředkován kontakt pachatele s obětí a dohodnut způsob náhrady škody. Mimosoudní vyrovnání je výhodné pro obě strany. Pro oběť poskytuje větší šanci pro rychlou náhradu škody v plné výši. Pro pachatele je naopak výhodné tím, že pokud dodrží své povinnosti ve vztahu k náhradě škody a vykonání alternativního trestu, nebude mu učiněn zápis do rejstříku trestu.

⁴⁹ <http://www.epravo.cz/top/clanky/adhezni-rizeni-17689.html> , 18.12.2010 v 13:40 hod

Mediace

Mediace je způsob mimosoudního řešení trestního konfliktu mezi poškozeným a obviněným (pachatelem), který je zprostředkován mediátorem. Hlavním smyslem této činnosti je umožnit oběma stranám vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby. Cílem mediace je také naleznout společné řešení náhrady škody, která byla způsobena jednáním pachatele. Účast obou stran na mediaci je dobrovolná.

Poškozený může v rámci mediace dosáhnout pocitu narovnání své újmy, domoci se materiálního odškodnění a v neposlední řadě seznámit přímo pachatele s tím, co způsobil svým jednáním.

Obviněný v rámci mediace může vyjádřit své potřeby a zájem na zmírnění následků, které způsobil svým protizákonným jednáním oběti. Také má příležitost vysvětlit, jaké důvody ho k takovému jednání vedly.

Na základě předchozího mediačního jednání se může státní zástupce nebo soudce rozhodnout, že zastaví trestní stíhání nebo navrhnout a schválit alternativní opatření nebo sankci. Pokud je trestní stíhání zastaveno a rozhodnuto o alternativním způsobu projednání věci, není učiněn zápis do rejstříku trestu, což je důležité pro pachatele a jeho další možnosti pracovního uplatnění.

Mediace je vhodná pro řešení:

- **majetkové trestné činnosti** (krádeže, neoprávněné užívání věci, drobné podvody),
- **nedbalostní trestné činy** (dopravní nehody, zanedbání povinnosti vyplývající z pracovních povinností, neposkytnutí pomoci atd.)
- **trestné činy proti životu, zdraví a rodině** (ublížení na zdraví, výtržnictví, rvačka, zanedbání povinné výživy atd.)
- **provinění spáchané mladistvými osobami** (věk 15 – 18 let)

Podmíněné zastavení trestního stíhání

Trestní stíhání může být podmíněně zastaveno v řízení o přečinu se souhlasem obviněného, pokud tak rozhodne soud nebo v přípravném řízení státním zástupcem. Podmínkou je, že se obviněný k činu přiznal a nahradil způsobenou škodu, případně s poškozeným uzavřel o náhradě škody smlouvu, nebo učinil jiné opatření k náhradě škody. Tento způsob projednání věci je využíván v řízení o přečinu v případech, kdy předchozí způsob života obviněného a okolnosti případu nasvědčují tomu, že takové rozhodnutí je dostačující pro nápravu pachatele. V rozhodnutí o podmíněném zastavení

trestního stíhání je stanovena zkušební doba na šest měsíců až dva roky. Obviněný má povinnost ve zkušební době nahradit způsobenou škodu. Trestní řád také umožňuje, aby byla obviněnému uložena přiměřená omezení a povinnosti, které by jej vedly k řádnému způsobu života. Poškozený (oběť) i obviněný mají právo proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání podat stížnost. V případě, že takto rozhodne soud, může podat stížnost státní zástupce. Stížnost má odkladný účinek⁵⁰

Narovnání

Narovnání je využíváno pro velký okruh přečinů. Podmínkou pro rozhodnutí ve věci je, že obviněný prohlásil svobodně, vážně a určitě, že spáchal skutek, pro který je stíhán, nahradil škodu a složil na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství finanční částku, která je adresována na konkrétní obecně prospěšné účely. Finanční částka musí být přiměřená k závažnosti přečinu. O narovnání rozhoduje v řízení soud, nebo v přípravné řízení státní zástupce. Obviněný i poškozený má právo podat stížnost. Při řízení před soudem je oprávněn podat stížnost také státní zástupce. Stížnost má odkladný účinek.

Další z možností, jak může oběť trestného činu vymáhat náhradu škody od pachatele, je vyvolat občanskoprávní soudní řízení. V tomto soudním řízení je oběť znevýhodněna tím, že obě strany jsou si rovny. V případě, že pachatel nebude mít zájem plnit si své povinnosti k splácení náhrady škody, bude muset oběť vyvolat nové soudní řízení a vyčkávat, zda bude rozhodnuto o exekučním výměru.

Náhrada škody

Náhrada je jedním ze způsobů, jak lze odškodnit oběť trestného činu. O náhradě je rozhodováno podle občanského práva. Základní podmínkou pro odškodnění je stanovení způsobené škody, kterou je zapotřebí vyjádřit penězi.

Zákon vymezuje způsobenou škodu takto:

věcná škoda – způsobená na věcech (majetku)

škoda na zdraví – porucha zdraví způsobená v příčinné souvislosti s jednáním pachatele nebo rozvojem následné poruchy psychiky, jež omezuje oběť v běžném způsobu života. *„Náhrada škody způsobené na zdraví se provádí výhradně v penězích, neboť materiální restituce zde z povahy věci nepřichází v úvahu. Peněžité náhrada se poskytuje buď jednorázově, nebo ve formě renty (peněžitého důchodu). Jednorázově se*

⁵⁰ JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1

odškodňuje náhrada bolestného, náhrada za ztížení společenského uplatnění a v praxi také ve většině případů náhrada za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti. Jednorázově se také odškodňují náklady spojené s pohřbem. Ve formě renty se odškodňuje ztráta na výdělků po skončení pracovní neschopnosti a náhrada nákladů na výživu pozůstalých.“⁵¹

Při rozhodování o náhradě škody se vždy přihlíží ke skutečně způsobené škodě, která vyplývá z konkrétní újmy na majetku, nebo na výši finančních prostředků, které jsou potřebné k uvedení věci v předešlý stav. *„Za ušlý zisk se považuje to, čeho se mohlo dosáhnout a poškozenému dostat při obyčejném sledu událostí, nebýt vzniku skutečné škody.“⁵²*

„Výjimečný způsob uspokojování nároku poškozeného (jemuž byla způsobena škoda úmyslným trestným činem, z něhož měl pachatel majetkový prospěch) je upraven v ustanovení § 442 odst. 3 o.z. a dopadá i na věci, které si škůdce opatřil z výnosu trestné činnosti.“⁵³ V případě, že se jedná o věci, které nepodléhají ustanovení občanského soudního řádu, nesmí s těmito věcmi dlužník nakládat do doby, než je právo na náhradu škody uspokojeno.

Finanční odškodnění obětí trestného činu dle zákona č. 209/1997 Sb.

Zákon o poskytnutí pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů č. 209/1997 Sb. nabyl účinnosti dne 1.1.1998. Jde o zákon, který začal řešit podmínky pomoci obětem trestného činu v návaznosti na Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů přijatou 24.11.1983 ve Štrasburku. V zákoně je zakotvena povinnost státu poskytnout oběti trestné činnosti pomoc na odškodnění, pokud jsou splněny všechny podmínky stanovené zákonem. Zatímco poskytnutí pomoci má povahu plnění, na které má za stanovených podmínek oběť nárok, jeho výše bude závislá na okolnostech případu a poměrech oběti.⁵⁴

⁵¹ BIČOVSKÝ, J., Holub, M.: *Náhrada škody*, Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví, Praha 1995, ISBN 80-85647-53-2, str. 122

⁵² BIČOVSKÝ, J., Holub, M.: *Náhrada škody*, Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví, Praha 1995, ISBN 80-85647-53-2, str. 122

⁵³ BIČOVSKÝ, J., Holub, M.: *Náhrada škody*, Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví, Praha 1995, ISBN 80-85647-53-2, str. 122

⁵⁴ KRÁL, J.: *Odškodňování obětí trestné činnosti*, C. H. Beck. Praha 1998, ISBN 80-7179-175-X

Za průběh odškodnění a dodržování tohoto zákona odpovídá Ministerstvo spravedlnosti. Je zajímavé, že po vyplacení peněžité pomoci oběti nevzniká žádný právní vztah mezi státem a pachatelem. Domnívám se, že stát je oprávněn po pachateli vymáhat zpět vyplacenou peněžní pomoc oběti, a je tedy překvapující, že oběť má naopak povinnost do pěti let státu vrátit poskytnuté finanční prostředky v případě, že jí bude pachatelem vyplacena stanovená náhrada. Výhodu spatřuji ve skutečnosti, že si oběť může i v případě, že jí byla vyplacena jednorázová peněžité pomoci, požádat současně i o různé další sociální podpory či sociální dávky. Obětí se podle zákona č. 209/1997 Sb. rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. V rámci odškodnění je tedy upřednostňována újma na zdraví před újmou na majetku z důvodu, že osoba, které vznikla vážná újma na zdraví v příčinné souvislosti se spáchaným trestným činem, je omezena v možnosti si samostatně zlepšit svou finanční situaci. Při posuzování výše peněžité pomoci je přihlíženo také k náhradě prokazatelně ušlé mzdy na základě pracovní neschopnosti. Za oběť se považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila ve společné domácnosti. Stejně tak osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.⁵⁵

Poskytovaná finanční pomoc může být vyplacena v paušální částce 25.000,- Kč, nebo ve výši, kterou poškozený prokáže jako ztrátu na výdělků nebo náklady spojené s léčením. Finanční pomoc však nesmí přesáhnout 150.000,- Kč pro jednotlivce. V případě, že je poskytována finanční pomoc více jak třem poškozeným, je nejvyšší možná částka krácena tak, aby celková vyplacená částka nepřesáhla 450.000,- Kč.⁵⁶

Pokud budeme vycházet z maximální částky 150.000,- Kč, kterou lze v současné době vyplatit oběti, je zcela zřejmé, že jde pouze o podporu, ne o náhradu škody vzniklé ztrátou blízké osoby. V případě, že oběť musí investovat finanční prostředky do své léčby, a to za léky, či dojíždět za lékařskou nebo terapeutickou péčí, je zcela zřejmé, že tyto náklady značně převýší poskytnutou finanční částku.

⁵⁵ KRÁL, J.: *Odškodňování obětí trestné činnosti*, C. H. Beck. Praha 1998, ISBN 80-7179-175-X

⁵⁶ Zákon č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci oběti trestné činnosti

4.4 Způsoby řešení náhrady škody oběti trestného činu ve vybraných státech

První zemí, která začala využívat britskou vizi o způsobu odškodnění oběti trestného činu byl Nový Zéland a to již roku 1964. Následovaly USA v roce 1966, a v roce 1967 Nový Jižní Wals a Kanada. Tento program vycházel ze základní myšlenky, že kompenzaci škody poskytne stát. Ve většině zemí bylo stanoveno pravidlo, které určuje, v jaké výši bude kompenzace vyplácena v návaznosti na možnosti oběti a druh způsobené škody. O kompenzaci vždy rozhoduje speciální rada nebo komise. Finanční prostředky, které jsou využívány k odškodnění, pocházejí ze státního rozpočtu, zdravotního pojištění. Do fondu také přispívají přímo odsouzení pachatelé zvláštními poplatky a pokutami uloženými za své protizákonné jednání. Nedílnou součástí fondu jsou také prostředky získané z darů dobrovolníků. Poznatků získaných v zemích, jenž poskytovaly již v té době finanční odškodnění obětem trestných činů, bylo využito při tvorbě zákona č. 209/1997 Sb., který upravuje poskytování finanční náhrady na území České republiky.⁵⁷

„Možná nejšířěji je pojímán program kompenzace ve Francii. Byl zahájen v roce 1977, ale týkal se pouze trestných činů zahrnujících fyzické násilí, kdy oběť finančně strádala. V roce 1981 byl program rozšířen i na některé majetkové delikty a v roce 1983 zahrnoval všechny případy fyzického násilí. Případy obětí terorismu a dopravních trestných činů jsou řešeny odděleně podle jiné legislativy. V roce 1986 byla maximální přiřčená částka zvýšena na 400 000 franků. Program je financován ze zvláštní daně odváděné domácnostmi na pojišťovací politiku. Na místních soudech oběti vyplní žádost, která tvoří podklad pro jednání místních výborů, které se pravidelně scházejí a tvoří je dva soudci a jeden specialista na problematiku obětí.

Rovněž ve Švédsku příslušný zákon z roku 1971 limituje kompenzace převážně na oběti násilné trestné činnosti, i když zákonné změny z roku 1988 rozšířily možnosti odškodnění rovněž na určité trestné činy nespojené s násilím.

Ve Švýcarsku odškodnění obětí – pouze za trestné činy proti životu a zdraví, kdy jim v důsledku násilného jednání vznikla závažná ekonomická újma – upravuje zákonná úprava z roku 1984. Soud může poukázat ve prospěch oběti částku, jejíž zaplacení bylo pachateli uloženo jako peněžitý trest, částku získanou z prodeje věcí prohlášených

⁵⁷časopis České vězeňství 2/1996

v trestním řízení za propadlé, výnos z konfiskace majetku apod., dostal-li se poškozený do stavu nouze a je zřejmé, že pachatel mu nenahradí způsobenou škodu.

V Německu v roce 1976 byl přijat Zákon o kompenzaci obětí trestného činu (The Crime Victim Compensation Act), který umožňuje poskytnutí kompenzace obětem násilných trestných činů a je omezen na ty jedince, kteří plně spolupracují se systémem trestní justice. Z působnosti zákona může být vyloučen i poškozený, který přispěl ke spáchání deliktu, nebo nepodal neprodleně trestní oznámení. Podpora je vyplácena tehdy, pokud poškozenému klesl v důsledku spáchaného činu příjem o 25 % po dobu šesti měsíců nebo za účelem rekvalifikace poškozeného, dále pak je vypláceno pohřebné a renta pozůstalým. Neodškodňuje se bolestné a stres. O odškodnění je třeba žádat v zákonné lhůtě, žádost projednává zaopatřovací úřad země, kde má poškozený bydliště nebo sídlo.

V Rakousku je podobně jako v SRN pomoc obětem trestného činu orientována na sociální pomoc podle zákona z roku 1982. Tento druh kompenzace probíhá na federální úrovni, je přiznán přímým nebo nepřímým obětem násilného deliktu, a to pouze potřebným, pokud selžou jiné možnosti. Nárok na poskytnutí kompenzace státem mohou vznášet i cizí státní příslušníci. V první řadě se však poškozený obrací na soud se svým nárokem na náhradu škody ve věcech občanskoprávních. “⁵⁸

⁵⁸ časopis České vězeňství 2/1996, str. 37 -38

5 Doporučení oběti jak postupovat v případě viktimizace

Jedním z cílů této práce je vytvořit přehledný výčet okolností, které souvisejí s průběhem viktimizace oběti v době spáchání trestného činu a návrhy, jakým způsobem má oběť postupovat při podání trestního oznámení, v průběhu trestního řízení, soudního řízení až po vyrovnání se s tím, že se trestný čin stal.

Chování oběti přímo v průběhu trestného činu je vždy odvozeno od toho, o jaký zásah do práv a svobod oběti nastal. Dále pak záleží na psychickém a zdravotním potenciálu oběti v ten daný okamžik, kdy došlo k trestnému činu. Lze říci, že jde o jednu z nejdůležitějších okolností, protože oběť vhodně zvoleným přístupem může změnit celý průběh trestného činu a uchránit sama sebe, majetek nebo jiný předmět zájmu před pachatelem a konkrétním dopadem trestného činu. V průběhu trestného činu nebo po jeho dokončení se u oběti mohou dostavovat různé druhy psychických a fyzických projevů, mezi které patří strach, pocit úzkosti, nejistoty, podezřívavost, pocit opuštění, změna nálad od naprostého zoufalství až po euforii, ztráta sebevědomí nebo fyziologické obtíže, jako bolesti hlavy, břicha a zad. Tato bolest však nemusí mít žádnou spojitost se zraněním způsobeným trestným činem, ale může být odrazem psychického stavu oběti. Všechny tyto projevy jsou zcela přirozené a jejich průběh je individuální.

Pokud budeme vycházet z předpokladu, že trestný čin již byl dokonán, vznikla újma a oběť trestný čin chce řešit, má dvě možnosti. Může učinit trestní oznámení na Policii České republiky, státním zastupitelství nebo oslovit Probační a mediační službu s žádostí o pomoc při vyjednávání s pachatelem.

V případě, že se oběť rozhodne, že chce věc řešit v trestním řízení, musí učinit oznámení.

Trestní oznámení lze podat na kterémkoliv útvaru Policii České republiky nebo na státním zastupitelství na území České republiky. Forma podání není striktně předepsána, může se jednat o osobní oznámení, písemné oznámení, telefonické oznámení, oznámení faxem. V případech, že má oběť strach, že by mohla policie ovlivňovat průběh trestního řízení, je vhodné, aby podala své trestní oznámení na státním zastupitelství. Ke zmaření zákonem stanoveného postupu v trestním řízení by mohlo docházet např. únikem informací nebo vědomou manipulací s důkazními prostředky ze strany policejních orgánů. Za předpokladu, že trestní řízení bude probíhat

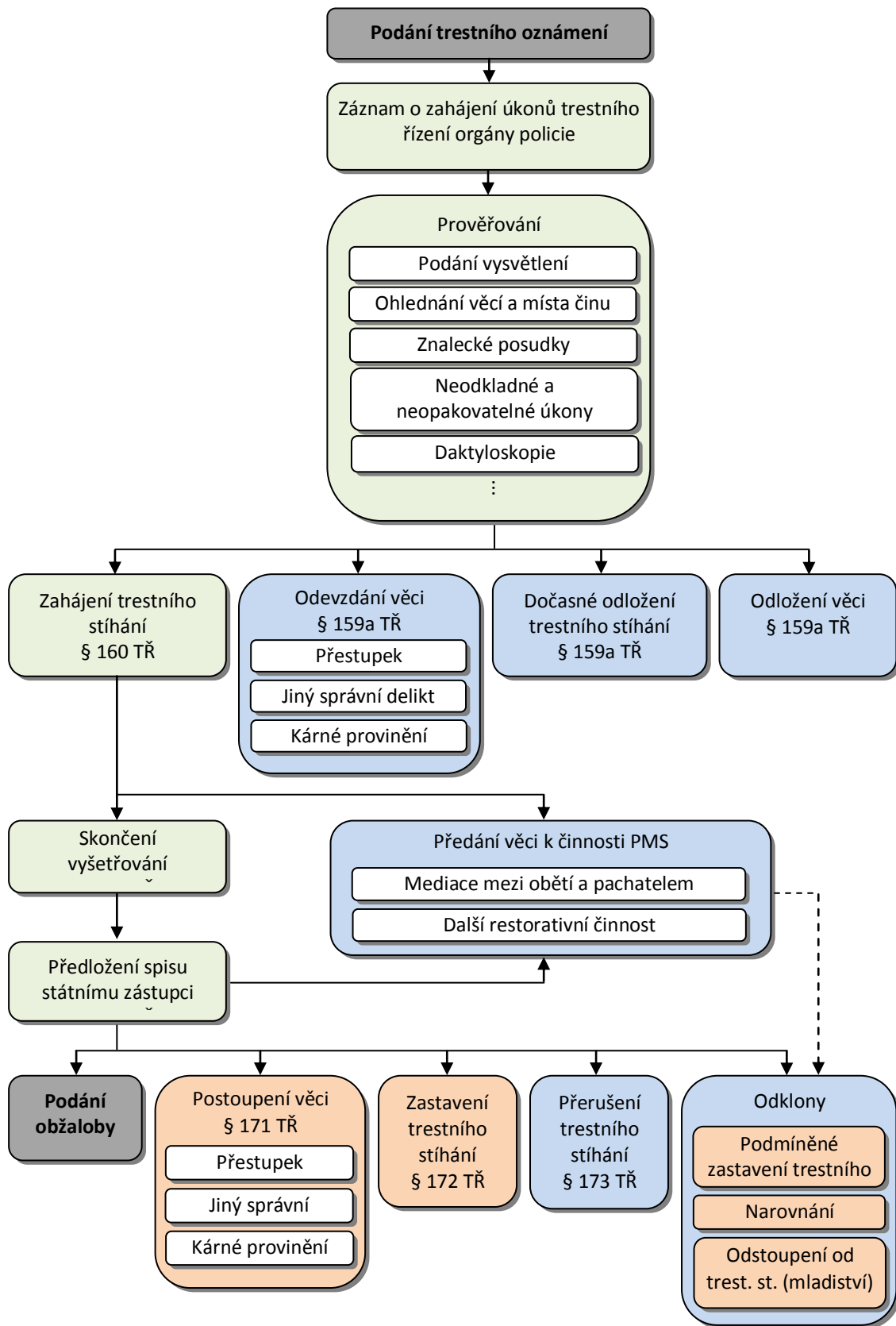
v souladu s trestním řádem, je vhodné trestní oznámení podat na místně příslušném útvaru policie, kde přímo došlo ke spáchání trestného činu. Výhodou tohoto postupu je, že nedochází k prodlevě při předání věci mezi jednotlivými útvary Policie České republiky a lze využít místní znalosti policistů, kteří se budou dále zabývat prověřováním trestního oznámení. V případech, kdy je věc oznámena na jiném policejním útvaru než na místně příslušném, je oznamovatel ve většině případů opakovaně vyslýchán z důvodu doplnění důležitých skutečností, které se vztahují ke konkrétnímu místu spáchání trestného činu. Tím může docházet k sekundární viktimizaci oběti.

Náležitosti potřebné k oznámení - důležité je, aby si oběť ještě před podáním svého trestního oznámení ujasnila důvody, proč chce učinit trestní oznámení a pokud je to možné, připravila si podklady, které po ní budou ze strany policie vyžadovány. Jedná se o doklad totožnosti (občanský průkaz, pas nebo jiný hodnověrný doklad). V případě, že se jedná o občana České republiky, je možné jej ztotožnit na základě národní databáze Registru obyvatel. V případech, kdy oběť není přímo ohrožena na životě nebo zdraví a nehrozí nebezpečí z prodlení, je pro oběť výhodné, aby si připravila dokumenty, které upravují vlastnická práva k věci dotčené trestným činem. Může se jednat o kupní smlouvu, výpis z katastrálního úřadu nebo doklad o koupi věci. Pokud oběť hodlá učinit oznámení, že pohřešuje osobu, je vhodné, aby zajistila fotografii hledané osoby a sepsala co nejpřesnější popis oblečení, ve kterém byla oběť naposledy viděna. Zjednodušeně lze říci, že je vhodné, aby si oběť připravila odpovědi na otázky typu: co se stalo, v jakém časovém úseku došlo ke spáchání trestného činu, na jakém místě k němu došlo, jaká škoda byla trestným činem způsobena. Oběť bude také dotazována na to, zda zná pachatele, nebo na totožnost svědků události.

Vyrozumění oběti - při sepisování trestního oznámení je důležité požádat policii o vyrozumění o stavu trestního řízení, protože tato povinnost je stanovena policejnímu orgánu pouze po předchozí žádosti oznamovatele v souladu s ustanovením § 158 odst. 2 trestního řádu. Vyrozumění je pro oběť důležité proto, aby věděla, v jakém stádiu trestního řízení věc je a získala informace o učiněných opatřeních ze strany policie.

Informace o trestním řízení - Poškozený má právo v průběhu trestního řízení si na vlastní náklady pořizovat kopie nebo výpisky ze spisového materiálu. Musí však s takto získanými informacemi pracovat v souladu s trestním řádem a zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.

Průběh trestního řízení

Označení práva poškozeného podat opravný prostředek

Zpracováno podle vzoru dokumentů používaných Probační a mediační službou

Závažné trestné činy -v případech, kdy je zapotřebí, aby prověřování trestného činu probíhalo diskrétně a kvalifikovaně, je vhodné, aby oznamovatel kontaktoval přímo službu kriminální policie. Jedná se zejména o násilné jednání, mravností trestné činy, organizovaný zločin.

Ochrana oběti - oběť má právo požádat již při trestním oznámení o krátkodobou ochranu ze strany policie v případech, kdy jí hrozí fyzické napadení násilnickou osobou. Jedná se však o omezení ze strany samotné oběti, protože se musí podřídit určitému režimu, kterým je podmíněna krátkodobá ochrana ze strany policie. V případech, kdy oběti hrozí případná újma na zdraví, je možné také využít institut utajovaného svědka v souladu s ustanovením § 55 trestního řádu nebo ochrana podle zákona č. 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědka. Oběť má také právo požadovat vyrozumění, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní utekl, stejně tak v případě, že byl odsouzený propuštěn z výkonu trestu nebo z ní uprchl.

Právo nevypovídat - oběť musí být policejními orgány poučena, že může odepřít výpověď v případech, kdy by mohla svojí výpovědí způsobit nebezpečí trestního stíhání v souladu s ustanovením § 100 trestního řádu a také v případech uvedených v § 99 trestního řádu ve vztahu k utajovaným skutečnostem, nebo zákonné povinnosti mlčenlivosti (lékařské, listovní, bankovní tajemství...).

Výslechy dětí a mládeže - pokud je obětí nebo svědkem osoba mladší 15 let, je vhodné, aby při podání vysvětlení byl vždy přítomen pedagogický nebo sociální pracovník, který dohlíží na celý průběh podání vysvětlení a sleduje výši psychického nátlaku a vhodnost pokládaných dotazů ve vztahu k psychice dítěte a jeho věku.

Obsah trestního oznámení - po ukončení sepsání protokolu trestního oznámení je vždy důležité si pečlivě přečíst obsah zápisu, protože může dojít ke zkreslení oznamované události. Pokud k takovému zkreslení dojde, nemusí to být ze strany policisty úmyslné jednání, ale někdy postačí jen nedorozumění při společné komunikaci, či špatný výklad skutkového děje.

Náhrada škody - oběť (poškozený) má možnost v trestním řízení uplatnit nárok na náhradu škody v souladu s § 43 trestního řádu.

Předvolání - velmi důležité je si uvědomit, že pokud je oznamovatel nebo svědek předvolán k podání vysvětlení policejním orgánem, má povinnost se dostavit, neboť v případě, že tak neučiní, hrozí mu předvedení, nebo pořádková pokuta až do výše 50.000,- Kč v souladu s § 66 trestního řádu.

Ukončení prověřování - pokud bylo prověřování trestního oznámení policejním orgánem ukončeno a poškozený byl vyzooměn o odložení věci podle § 159a trestního řádu a s rozhodnutím nesouhlasí, může podat stížnost, která má odkladný účinek. Odložení věci má více způsobů vyřízení, například se může jednat o zjištění, že jednání pachatele nenaplnilo skutkovou podstatu trestného činu, a věc je oznámena příslušnému orgánu k projednání přestupku nebo jiného správního deliktu, či odevzdání věci ke kárnému nebo kázeňskému projednání v souladu s § 159a odst. 1 trestního řádu.

Pokud je věc odložena podle § 159a odst.2 trestního řádu z důvodu věku pachatele, který nedosáhl 15 let, nebo jsou jiné důvody pro odložení věci, ale pachatel je známý, může poškozený požádat o spolupráci Probační a mediační službu, která mu zprostředkuje kontakt s pachatelem a navrhne případné způsoby, jak může pachatel nahradit způsobenou škodu.

Dalším způsobem vyřízení je dočasné odložení věci podle § 159b trestního řádu. Tento způsob je využíván pro objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované skupiny. Pro poškozeného z tohoto rozhodnutí policejního orgánu vyplývá oddálení trestního stíhání konkrétního pachatele a další čekání na náhradu škody.

Možnost dohody o náhradě škody - v případě, že je pachatel známý a splňuje všechny podmínky pro to, aby mu bylo sděleno obvinění v souladu s § 160 trestního řádu, je ukončena první fáze trestního řízení a pachatel (podezřelý) je obviněn z konkrétního trestného činu. V této fázi má obviněný (pachatel) možnost se obrátit na Probační a mediační službu a pokusit se o odklon trestního řízení v souladu s § 307 nebo § 309 trestního řádu, spočívající v mimosoudním vyrovnání, které bývá pro poškozeného (oběť) výhodnější než případné odsouzení pachatele k výkonu trestu odnětí svobody, protože u pravomocně odsouzeného často dochází ke ztrátě motivace nahradit poškozenému způsobenou škodu.

Práva oběti - poškozeného v řízení před soudem

Poškozený má v řízení před soudem právo na to, aby byl poučen o svých právech a povinnostech, může nahlížet do spisu a činit návrhy na dokazování. Navrhovat důkazy ve formě svědecké výpovědi, listinných důkazů, znaleckých posudků, rekognici, konfrontaci, vyšetřovací pokus atd. Poškozený má právo na zprostředkování mimosoudního vyrovnání. Poškozený má také právo se připojit s nárokem na náhradu škody, nejpozději však do zahájení dokazování.

Souhlas s trestním stíháním - poškozený může využít svého práva vzít zpět souhlas s trestním stíháním v souladu s § 163 trestního řádu a to až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě. Důležitou skutečností je, že pokud byl souhlas s trestním stíháním vzat zpět, již jej nelze obnovit.

Zastupování před soudem - poškozený má právo se nechat zastupovat zmocněncem, kterým může být jakákoliv osoba s plnou způsobilostí k právním úkonům a nemusí mít právnické vzdělání. V případech, kdy poškozený prokáže, že je nemajetným, má právo na snížení odměny advokáta nebo jeho bezplatnou pomoc.

Lhůty - soud má povinnost nejpozději tři dny před hlavním líčením vyrozumět poškozeného o tom, že proběhne hlavní líčení. Současně s doručením opisu obžaloby je poškozený vyzván k navržení důkazů. Povinnost poškozeného dostavit se k hlavnímu líčení je dána pouze tehdy, pokud je předvolán jako svědek.

Dále si poškozený může podat stížnost proti usnesení soudu o podmíněném zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu nebo narovnání podle § 309 trestního řádu. V obou případech je zapotřebí podat stížnost do 3 dnů od oznámení usnesení soudu, který usnesení vydal.

Odvolání proti rozsudku - poškozený musí být vždy v rozhodnutí soudu poučen o možnosti využít opravný prostředek. Jedná se o možnost odvolat se proti rozsudku o náhradě škody, nebo proti zprošťujícímu rozsudku. V tomto případě je stanovena lhůta 8 dnů.

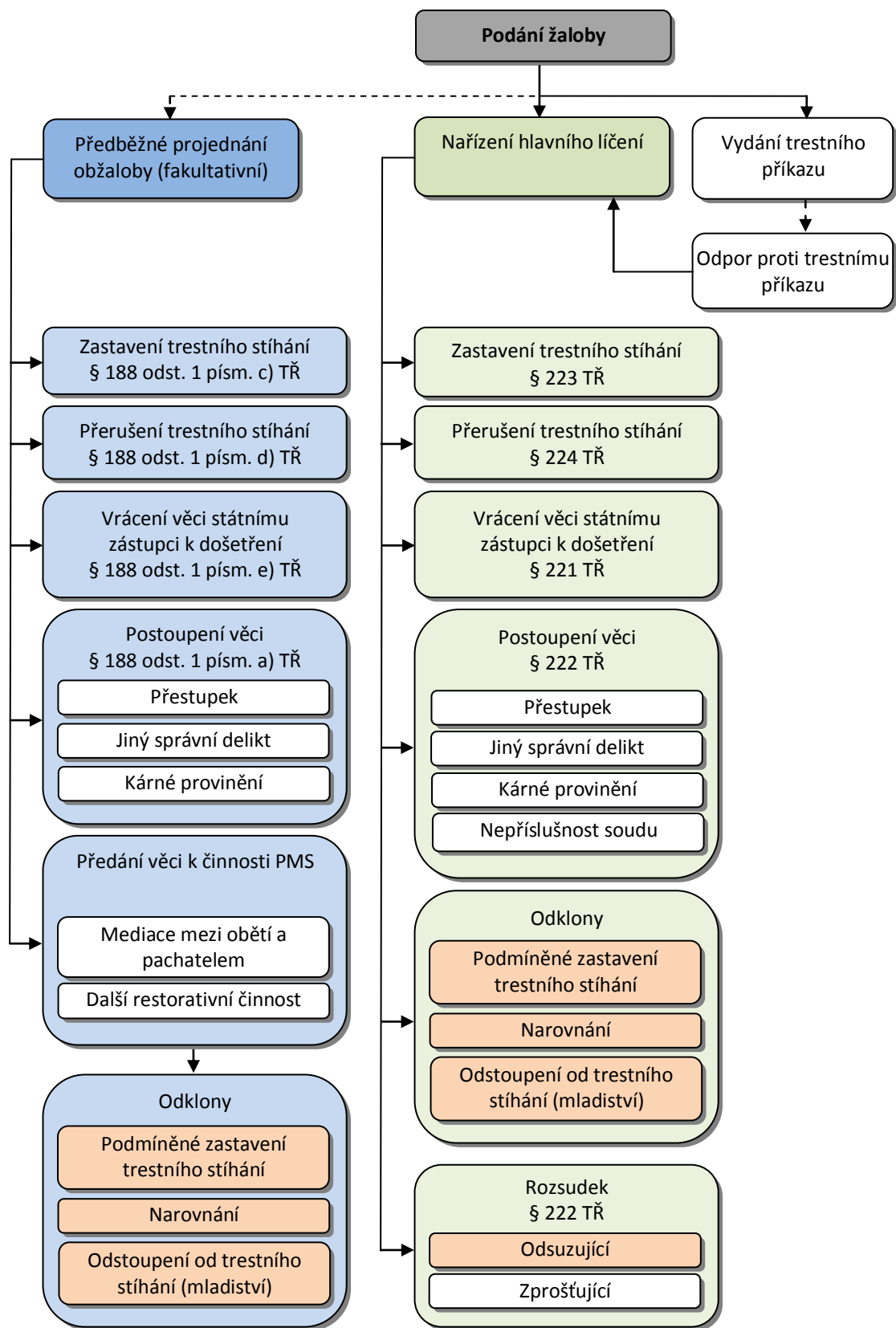
Ochrana osobnosti - poškozený má právo požádat o výslech v nepřítomnosti pachatele v souladu s § 183a, § 209 trestního řádu. Předseda senátu může vykázat obžalovaného z jednací síně po dobu výslechu svědka. (obžalovaný má však od sdělení obvinění možnost nahlížet do spisového materiálu, tudíž zná totožnost svědků a poškozených). Obžalovaný v průběhu soudního řízení musí mít možnost klást poškozenému otázky.

Náhrada škody - poškozený má nárok, na bolestné, na náhradu za ztížené společenské uplatnění a náhradu za účelně vynaložené náklady na léčení, pokud mu byla trestným činem způsobena škoda na zdraví. V případě, že byla pachateli stanovena rozsudkem nebo trestním příkazem povinnost nahradit způsobenou škodu, nabývá poškozený exekuční titul a má právo podat návrh na soudní výkon rozhodnutí v souladu s Občanským soudním řádem nebo návrh na exekuci podle exekučního řádu zákon č. 120/2001 Sb.

V případech, kdy po ukončení trestního řízení nemá poškozený nárok na náhradu škody způsobené jednáním pachatele, může podat žalobu podle občanského soudního řádu.

Poškozený, kterému byla jednáním pachatele způsobena újma na zdraví, a pozůstalý, kterému byla usmrcena osoba blízká (rodič, manžel, dítě, sourozenec, nebo osoba, která s ním žila ve společné domácnosti...) má nárok na peněžitou pomoc podle zákona 209/1997 Sb. o peněžité pomoci obětem trestné činnosti v případě, že pachatel náhradu škody neuhradil. Musí si však podat žádost do jednoho roku od data spáchání trestného činu na Ministerstvo spravedlnosti. Poskytnuté finanční odškodnění musí oběť vrátit do pěti let zpět státu, v případě, že pachatel způsobenou škodu oběti nahradil.

Průběh řízení před soudem

 Označení práva poškozeného podat opravný prostředek

Zpracováno podle vzoru dokumentů používaných Probační a mediační službou

Aktuální změny

Dne 5.1.2011 byla v médiích zveřejněna zpráva o tom, že vláda České republiky jednomyslně odsouhlasila změnu trestního řádu v oblasti rozhodování o náhradě škody způsobené obětí trestného činu. Jedná se o významnou změnu, která by zaručovala oběti právo požadovat již v trestním řízení u soudu rozhodnutí o odškodnění morální újmy. Vzápětí se však objevily ohlasy na tuto změnu trestního řádu ve smyslu obav, že změna pouze prodlouží trestní řízení a nesplní zcela svůj účel, neboť rozhodování o nemajetkové újmě bývá zdlouhavé a složité. Stávající právní úprava nutí oběť trestného činu, aby v případě, kdy požaduje po pachateli trestného činu odškodnění nemajetkové újmy, vyvolala ve věci nové soudní řízení podle občanského práva. Z toho však vyplývá pro oběť nové ohrožení sekundární viktimizací a dlouhotrvající soudní řízení.

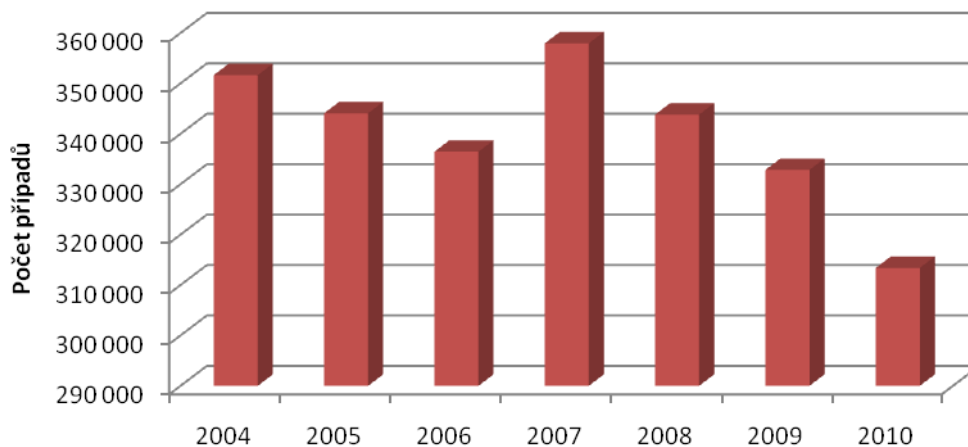
Je zřejmé, že roste zájem o problematiku oběti, neboť i na komunální úrovni začínají být vytvářeny podmínky pro pomoc obětem. Od února roku 2011 budou v Jihočeském kraji v bývalých okresních městech Jindřichův Hradec, Tábor, Strakonice vybudovány Intervenční centra určená pro kontakt s oběťmi domácího násilí. Těmito pracovníky budou poskytovány také služby lidem, kteří byli postiženi těžkými životními situacemi, jako je ztráta zaměstnání, zadluženost nebo je na nich pácháno násilí. Ve výjimečných případech pomohou pracovníci intervenčního centra také se zajištěním pobytu s utajenou adresou nebo v azylových domech.

5.2 Přehled statistických dat

Pro získání přehledu o počtu spáchaných trestných činů na území České republiky a vývoji trestné činnosti v období od roku 2004 do 2008 uvádím následující grafy a tabulky, které jsou k dispozici Policii České republiky.

Je důležité si uvědomit, že jednotlivé tabulky týkající se trestné činnosti v sobě skrývají nejen pachatele, ale i oběti.

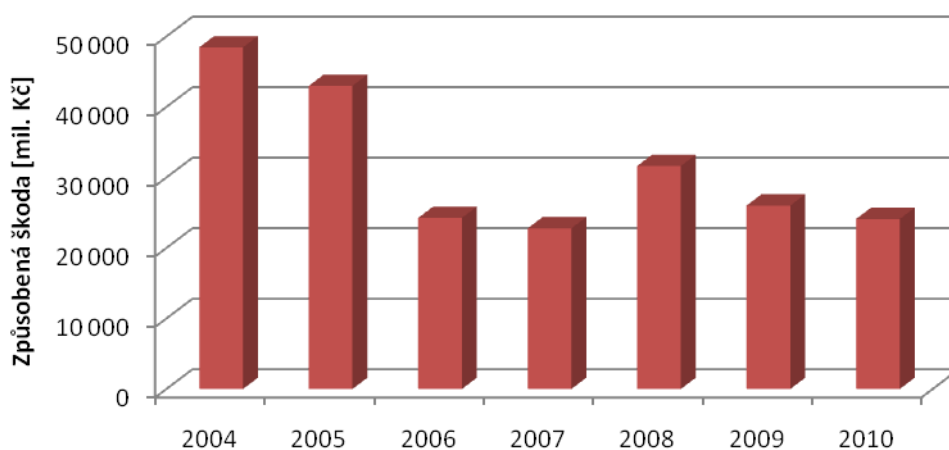
Celková kriminalita
Zjištěná trestná činnost na území ČR
porovnání let 2004 - 2010

Trestná činnost [počet případů]	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	351 629	344 060	336 446	357 931	343 799	332 829	313 387

Tabulka 5: Porovnání celkového počtu zjištěné trestné činnosti na území České republiky za období od roku 2004 do 2010 (Zdroj: Webové stránky Policie České republiky)

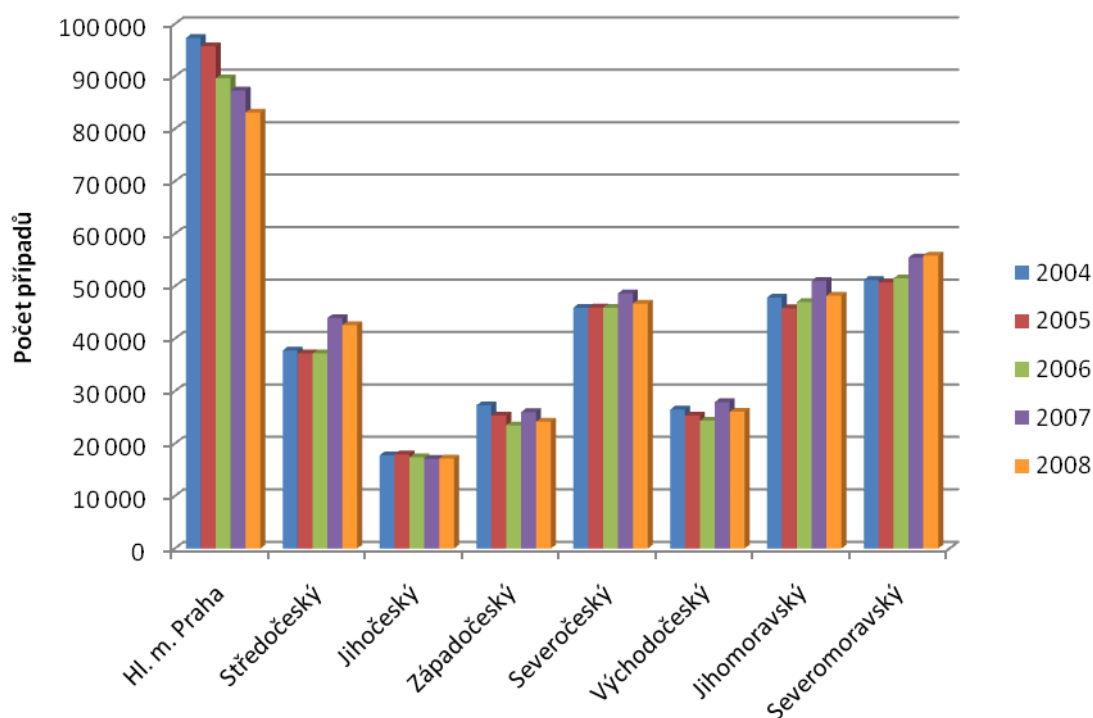
Celková kriminalita
Způsobená škoda na území ČR
porovnání let 2004 - 2010

Škoda [Mil. Kč]	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	48 455	42 984	24 262	22 782	31 625	26 013	24 104

Tabulka 6: Celková škoda způsobená trestnou činností zjištěná na území České republiky za období od roku 2004 do 2010 (Zdroj: Webové stránky Policie České republiky)

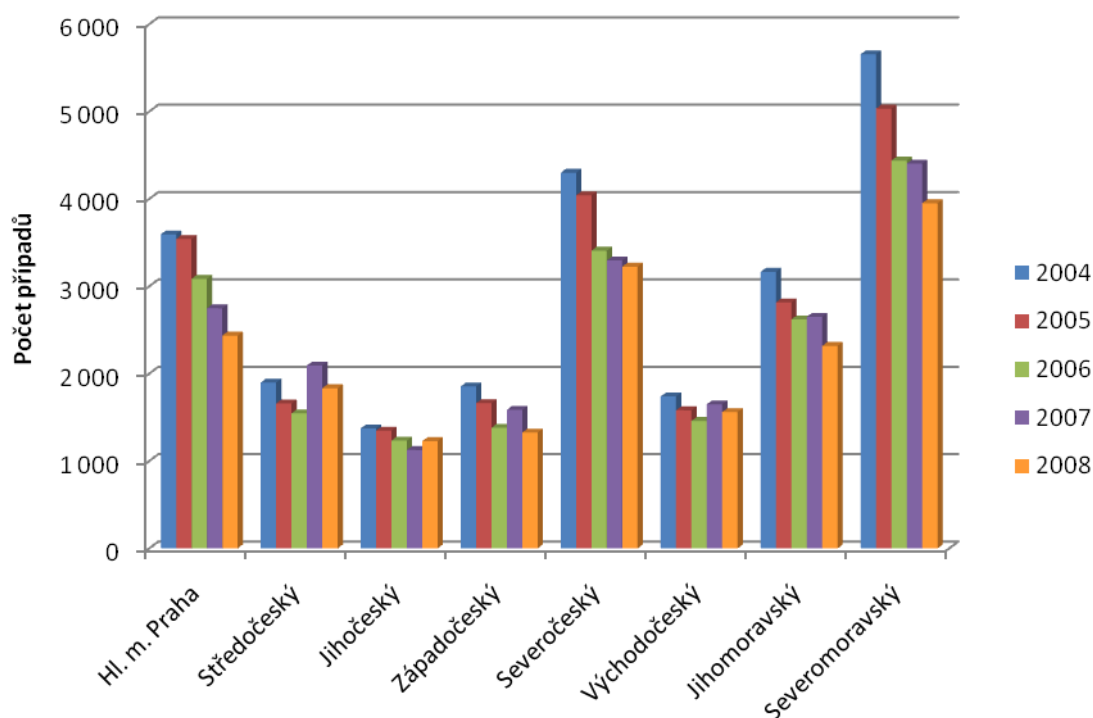
Celková kriminalita
Zjištěná trestná činnost na území ČR - jednotlivé kraje
porovnání let 2004 - 2008

Kraj	2004	2005	2006	2007	2008
Hl. m. Praha	97 343	95 731	89 618	87 319	83 125
Středočeský	37 776	37 208	37 188	43 956	42 601
Jihočeský	17 769	17 966	17 377	17 071	17 137
Západočeský	27 309	25 343	23 478	26 004	24 183
Severočeský	45 901	45 934	45 897	48 657	46 680
Východočeský	26 487	25 366	24 360	27 920	26 051
Jihomoravský	47 824	45 791	47 007	51 001	48 187
Severomoravský	51 220	50 721	51 521	55 463	55 835

Tabulka 7: Porovnání celkového počtu zjištěné trestné činnosti mezi jednotlivými kraji na území České republiky za období od roku 2004 do 2008 (Zdroj: Webové stránky Policie České republiky)

Násilná kriminalita
Zjištěná trestná činnost na území ČR - jednotlivé kraje
porovnání let 2004 - 2008

	2004	2005	2006	2007	2008
Hl. m. Praha	3 594	3 542	3 085	2 748	2 435
Středočeský	1 898	1 659	1 546	2 093	1 833
Jihočeský	1 374	1 348	1 234	1 126	1 228
Západočeský	1 854	1 663	1 380	1 585	1 326
Severočeský	4 299	4 041	3 408	3 295	3 224
Východočeský	1 739	1 581	1 459	1 649	1 560
Jihomoravský	3 165	2 816	2 620	2 650	2 318
Severomoravský	5 656	5 034	4 439	4 405	3 951

Tabulka 8: Porovnání celkového počtu zjištěné násilné trestné činnosti mezi jednotlivými kraji na území České republiky za období od roku 2004 do 2008 (Zdroj: Webové stránky Policie České republiky)

Závěr

Oběť trestného činu a její právo na plnohodnotný život v současné společnosti je značně široké téma a zjevně přesahuje rozsah bakalářské práce. Bylo by proto vhodné se tímto tématem zabývat daleko hlouběji a na jiné úrovni za využití vědeckých poznatků z oboru psychologie a psychiatrie. Takto získané poznatky pak postoupit příslušným orgánům a dále je využívat pro zpracování návrhů úprav jednotlivých zákonů, které přímo ovlivňují průběh trestního řízení a občanského správního řízení, možná i jednat o možnosti návrhu zákona, který by uceleně řešil problematiku spojenou s náhradou újmy spojené s viktimizací oběti a jejím návratem k plnohodnotnému životu.

V závěru této práce chci připomenout ty nejdůležitější domněnky a fakta týkající se oběti trestného činu.

Jedná se zejména o to, že obětí trestného činu se může stát každý člověk. Jde tedy o závažný problém, který se dotýká celé společnosti a je zapotřebí, aby byly jasně stanoveny cíle a priority, které by vedly k udržení veřejného pořádku a relativní bezpečnosti a ochrany oběti ve společnosti. Kriminalita a s ní spojené protizákonné jednání pachatele se stále rozvíjí v souladu s rozvojem společnosti a technickým pokrokem. Pachatelé využívají nejmodernější technické prostředky pro páchání trestné činnosti. Jedná se o telekomunikační zařízení, výpočetní techniku, speciální ruční nářadí, prostředky pro noční vidění, rychlé dopravní prostředky, zakázané zbraně atd. Dokonce někteří z pachatelů využívají i svého speciálního výcviku, který získali v rámci své předchozí státem financované přípravy pro vojenské nebo bezpečnostní účely. Orgány činné v trestním řízení jsou proti nim znevýhodněny, protože mohou využívat pouze prostředky, které jsou jim stanoveny a povoleny zákonem, naproti tomu pachatelé jednají pouze podle svého rozhodnutí a přesvědčení. Proto odhalení protizákonné činnosti, průběh trestního řízení a dosažení spravedlivého trestu pro pachatele bývá provázeno řadou obtíží, které v některých případech vedou až k beztrestnosti.

V této souvislosti je vhodné také připomenout, že oběť trestného činu je v některých případech orgány činnými v trestním řízení jen využívána jako zdroj informací, důkazních prostředků a je zcela opomíjeno přímé ohrožení její psychiky. Domnívám se, že se jedná o jeden z nejzávažnějších problémů, které provázejí celý průběh trestního řízení a jsou nedostatečně řešeny a zlehčovány i ze strany celé společnosti.

Při přípravě podkladů pro zpracování této práce jsem se setkal s lhostejností a nezájmem o oběť a její budoucí podmínky pro život ze strany nejen blízkého okolí oběti, úředníků, státních i nestátních organizací, ale i některých sociálních pracovníků. Z tohoto poznání vyplývá, že v oblasti pomoci obětem trestných činů je ještě velký prostor pro zlepšení stávajících podmínek.

Jedná se zejména o materiální zabezpečení, finanční zabezpečení a pomoc z oboru psychologie, psychiatrie a sociologie. Navrhoval bych vytvoření speciálních fondů, do kterých by přispívali všichni obyvatelé naší země, byť třeba jen 1 % ze své mzdy a takto získané prostředky by byly využívány v souladu se srozumitelnými a jasně danými pravidly pro možnost odškodnění oběti trestného činu. Ve své podstatě by se princip odškodňování oběti mohl podobat způsobu náhrady škody v souvislosti s provozem motorového vozidla ze zákonného pojištění silničních a motorových vozidel. Náhrada škody způsobená oběti by byla takto vždy uhrazena z pojistky pachatele v plné výši, bez průtahů spojených se soudním řízením. Za takového stavu by nedocházelo k nežádoucímu propadu životní úrovně oběti trestného činu. Nelze však předpokládat, že by tento způsob odškodnění mohl nahradit újmu způsobenou na psychice nebo na nevratném poškození zdravotního stavu oběti. Pouze by napomáhal k zmírnění dopadu prožitého trestného činu. V případech, kdy by pachatel trestného činu nepřispíval do takto vytvořeného fondu, byl by garantem náhrady škody stát, který by pohledávku po pachateli následně vymáhal za pomoci zákonem stanovených prostředků určených k donucení uhradit způsobenou škodu.

Pozitivní zprávou je zveřejnění skutečností souvisejících s úpravou legislativy v oblasti odškodňování oběti trestného činu. Jedná se tedy o zásadní průlom do současného právního systému v tom, že si poškozený může v trestním řízení zažádat o náhradu nemotné újmy, která mu byla způsobena jednáním pachatele nebo v přímé souvislosti s ním. V případě využití této nové zákonné úpravy oběti odpadne zdoluhavé občanskoprávní soudní řízení, ve kterém často dochází k opětovné viktimizaci oběti tím, že musí opakovaně vypovídat před soudem o věcech, které jí vyvolaly psychické trauma. Tato změna se týká zejména obětí násilné a mravnostní trestné činnosti v případech ublížení na zdraví, pohlavního zneužívání, znásilnění apod. Viktimizace způsobená těmito trestnými činy s sebou přináší vždy velkou psychickou újmu, která významně převyšuje materiální újmu na poškozených věcech, a také ovlivňuje následné chování oběti vůči svému okolí. Tyto změny mohou vést k rozpadu rodiny, vyčlenění

oběti z pracovního, školního nebo jiného kolektivu a také mohou vést k celkovému narušení sociální struktury, jejíž součástí dříve oběť byla.

Dále je připravován nový zákon o obětech trestných činů, který má posílit hmotná i procesní práva oběti a docílit sloučení všech práv poškozeného do jednoho zákona. Při přípravě tohoto zákona budou využívány zákonné úpravy ze zahraničí a významným způsobem se budou moci zapojit do tvorby tohoto zákona neziskové organizace, které se dlouhodobě zabývají pomocí obětem trestných činů na území České republiky a znají konkrétní okolnosti, které jsou spojeny s pomocí obětem v praxi.

Také je počítáno se změnami v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Zákon by měl ošetřit ukládání ochranného léčení u zvláště nebezpečných pachatelů trestné činnosti mladších 18 let a zabezpečit, aby se nemohli tito pachatelé vyhýbat stanovené léčbě. Ministerstvo spravedlnosti má také záměr připravit v roce 2012 novelizaci zákona, který upraví činnost znalců a tlumočnicků, aby byla zvýšena jejich odpovědnost, neboť na základě jejich znaleckých posudků a jimi vytvořených podkladů pro trestní řízení je následně rozhodováno v soudním řízení o vině a trestu pachatele, potažmo o újmě, která vznikla oběti trestného činu.

Dále by mělo také dojít ke zjednodušení vymáhání pohledávek formou exekucí, protože tato činnost bude spočívat pouze na exekutorech a bude zrušeno nařizování exekucí soudy. Takový postup by mohl v budoucnosti také urychlit náhradu škody způsobené oběti trestného činu jeho pachatelem.

Pokud bych se měl zabývat hodnocením současného stavu pomoci obětem trestného činu, musím konstatovat, že pomoc obětem není zcela adekvátní možností, které by mohla současná společnost poskytnout. Domnívám se, že problém spočívá ve vnímání a postoji každého z nás k oběti trestného činu, protože nevíme, jakým způsobem se k oběti máme chovat, a ve většině případů nám to činí velké obtíže při komunikaci s ní. Kvalitativně lepší situaci nevnímám ani ze strany státu a jím poskytované pomoci obětem. Jak jsem již uvedl, domnívám se, že zájem o oběť je ze strany státních orgánů často proječován, dokud její účast na výkonu státní moci je přínosem pro konkrétní státní orgán. Je pravdou, že v řadě případů je oběť po ukončení trestního nebo soudního řízení odkázána na Probační a mediační službu nebo na různá sociální zařízení, která by měla přiměřeným způsobem pomoci obětem. Ve většině případů však zůstává oběť odkázána na svépomoc nebo pomoc, kterou jí poskytne rodina případně nejbližší okolí. Významnou roli v této oblasti sehrávají nevládní

organizace a občanská sdružení, která poskytují ucelenou nabídku různých typů pomoci. Jedná se o poskytnutí rady, psychologické pomoci, možnosti terapeutických sezení a v neposlední řadě také materiálního zabezpečení. Tyto organizace mají zcela evidentní zájem o pomoc obětem. Je to patrné z jejich postojů a snahy pomoci prostřednictvím řady odborných přednášek, vytvářením různých příruček a publikací zabývajících se pomocí obětem trestných činů, domácího násilí, šikany ve školách apod. V těchto organizacích jsou ve většině případů sdružováni odborníci z oborů trestního práva, občanského práva, psychologie, psychiatrie, sociologie, kteří vykonávají svoji aktivitu v těchto organizacích bez nároku na mzdu a se zájmem pomoci oběti. V případě České republiky se jedná zejména o Bílý kruh bezpečí, který významným způsobem spolupracuje s Policií České republiky v oblasti domácího násilí a také se aktivně účastnil na vytváření zákona č. 209/1997 Sb. o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Dalšími sdruženími jsou např. Dona centrum, Asociace občanských poraden, České sdružení obětí dopravních nehod, Nadace policistů a hasičů.

Také bych se rád zmínil o poznatcích týkajících se zájmu pachatelů o oběť trestného činu, které jsem získal ve Vazební věznici České Budějovice v průběhu vykonávané odborné praxe. Pro získání názorů odsouzených pachatelů na oběť jsem využil dotazník, jehož otázky byly zaměřeny na jejich zájem o zkontaktování oběti v závislosti na stav trestního řízení, rodinném stavu pachatele a zájmu nahradit oběti způsobenou škodu. Z vyhodnocení odpovědí v dotazníku bylo patrné, že pachatelé, kteří mají sami svoji rodinu, vykazují větší zájem o oběť trestného činu a její odškodnění, než ti, kteří jsou rozvedení nebo svobodní. Dalším zjištěním bylo to, že zájem o oběť trestného činu výrazně klesá po pravomocném odsouzení pachatele. Lze tedy soudit, že zájem o oběť ze strany pachatele je v mnoha případech účelový. Je totiž vnímán jako skutečnost, která by mohla ovlivnit výši trestu. Dalším poznatkem získaným z rozhovorů s psychologickými pracovníky věznice je to, že u mladých pachatelů často dochází k zneužívání rodinných příslušníků, zejména rodičů, prarodičů nebo partnerů k tomu, aby za ně hradili náklady spojené s pobytem ve věznici nebo náhradou způsobené škody.

Jako pozitivní skutečnost vnímám stále se zvyšující zájem o oběť trestného činu a doufám, že vize, které jsou předestřeny zejména pracovníky Ministerstva spravedlnosti, budou brzy převedeny do praxe a napomohou obětem k náhradě všech typů újmy způsobené trestným činem.

Mé poslední stanovisko a doporučení, které chci ve své práci uvést je, že každý má právo vést plnohodnotný život a každý pachatel trestného činu by měl být za svůj čin spravedlivě potrestán. Obětem trestných činů lze doporučit, aby se v žádném stádiu trestního řízení nebo soudního řízení nebály zeptat orgánů činných v trestním řízení, jaký bude další postup, jaká jsou jejich práva či povinnosti, a nikdy se nevzdaly svého nároku na spravedlivý soudní proces.

Seznam použitých zdrojů

- BÍČOVSKÝ, J., Holub, M.: *Náhrada škody*, Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví, Praha 1995, ISBN 80-85647-53-2
- ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie* Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 2009, ISBN 978-80-7380-213-4
- ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ P. a KOLEKTIV: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů* Grada Publishing, a.s. Praha 2007, ISBN 978-80-247-2014-2
- HEJDA, J.: *Úvod do občanského práva*, VŠE Praha, FM, Jindřichův Hradec 2004, ISBN 80-245-0704-8
- HEJDA, J. a KOL.: *Vybraná témata kriminalistiky a trestního práva*, VŠE v Praze 2006, ISBN 978-80-245-1163-4
- HEŘMAN, R., HEJDA, J.: *Kriminologie*, FM, VŠE Jindřichův Hradec 2006
- JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1
- KRÁL, J.: *Odškodňování obětí trestné činnosti*, C. H. Beck. Praha 1998, ISBN 80-7179-175-X
- KNAP V.: *Teorie práva* Praha C.H. Beck 1995, ISBN 80-7179-028-1
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J.: *Kriminalistika* Praha C.H. Beck, ISBN 80-7179-878-9
- NOVOTNÝ, F. A KOL.: *Trestní kodexy. Komentář. Eurounion s.r.o.* Praha 1998, ISBN 80-85858-61-4
- NOVOTNÝ, F. – RŮŽIČKA, M. A KOL.: *Trestní kodexy Trestní zákon Trestní řád a související předpisy, 2. doplněné vydání. Eurounion s.r.o.* Praha 2002, ISBN 80-7317-009-4
- NOVOTNÝ, O. , ZAPLETAL, J., KOL., *Kriminologie* Eurolex Bohemia Praha 2001, ISBN 80-86432-08-4
- PAVLOVSKÝ, P.: *Soudní psychiatrie a psychologie* Praha: Grada 2009, ISBN 978-80-247-2618-2
- PROUZA D.: *Trestní zákoník s judikaturou*, Praha 2010, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-187-1
- ŠAMKO, P. a NOVÁK, I.: *Kriminologické dni V.*, Trenčanské Teplice 1995, sborní bez ISBN
- ŠÁMAL P. a KOL.: *Trestní zákoník I*, Praha 2009, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-109-3
- ŠÁMAL P. a KOL.: *Trestní zákoník II*, Praha 2009, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-178-9
- ŠEDIVÁ, M.: *Metodický rámeček*, Bílý kruh bezpečí, o.s. 2007, ISBN 978-80-239-9449-0
- ŽATECKÁ, E., *Trestní právo hmotné a procesní, Obecná část*, Masarykova univerzita, Brno 2009, ISBN 978-80-210-5054-9
- Internetový server <http://www.bkb.cz>
- <http://www.epravo.cz/top/clanky/adhezni-rizeni-17689.html> , 18.12.2010 v 13:40 hod.
- Webové stránky policie České republiky
časopis České vězeňství 2/1996

Zákonná ustanovení:

- 1/1993 Sb. Ústava České republiky
- 2/1993 Sb. o vyhlášení listiny základních lidských práv a svobod
- 40/2009 Sb. Trestní zákoník
- 141/1961 Sb. Trestní řád
- 40/1964 Sb. Občanský zákoník
- 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením
- 6/2002 Sb. o soudech a soudcích
- 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
- 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci oběti trestné činnosti
- 273/2008 Sb. o policii České republiky
- 283/2003 Sb. o státním zastupitelství
- 108/2006 Sb. o sociálních službách
- 300/2005 Sb. Trestný zákon Slovenské republiky
- 301/2005 Sb. Trestný poriadok Slovenské republiky
- ostatní právní normy, jejichž ustanovení bude dotčeno zpracovaným tématem bakalářské práce

Elektronické informační zdroje dostupné v rámci Internetu

Seznam zkratk

BKB – Bílý kruh bezpečí

PMS – Probační a mediační služba

VTOS – Výkon trestu odnětí svobody

Přílohy:

Jako přílohu přikládám dotazník, který byl sestaven z důvodu získání poznatků a názorů od pachatelů trestných činů, kteří byli odsouzeni k výkonu trestu a v současné době jsou umístěni ve Vazební věznici České Budějovice. Forma a slohová úprava dotazníku byla upravena pro potřeby respondentů zejména s ohledem na srozumitelnost a jednoznačnost. Součástí přílohy je také souhlas s účastí na výzkumu každého respondenta. Tato potvrzení byla uložena do spisových materiálů jednotlivých respondentů ve Vazební věznici České Budějovice.

Obsah příloh:

Souhlas s účastí na výzkumu ... 1 list
Dotazník 3 listy

Souhlas s účastí na výzkumu

Informace o výzkumu

V rámci bakalářské práce s názvem Oběť trestného činu a její právo na plnohodnotný život v současné společnosti bude realizován výzkum formou dotazníku

Získané informace budou interpretovány ve výzkumné části práce.

Všechny získané údaje jsou považovány za důvěrné a stejně tak veškeré identifikační údaje, které by mohly vést k odhalení identity respondentů, budou vynechány nebo změněny. Získané informace budou využity pouze pro potřeby bakalářské práce.

Písemný souhlas s účastí na výzkumu

Tímto prohlašuji, že jsem byl informován o podmínkách účasti ve výzkumu a o důvěrnosti mnou podaných informacích.

„Souhlasím s poskytnutím informací panu Pavlu Příbylovi, studentovi 3. ročníku oboru Sociální pedagogika na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích v rámci výzkumu k jeho bakalářské práci.“

Podpis

V Českých Budějovicích dne _____

Dotazník

Dovoluji si Vás požádat o vyplnění dotazníku, který je důležitým podkladem pro moji bakalářskou práci na téma: **Oběť trestného činu a její právo na plnohodnotný život v současné společnosti.**

Jsem studentem Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Můj dotazník je zaměřen na Vaše zkušenosti s obětí trestného činu a Váš názor na to, jak má společnost přistupovat k oběti trestného činu, jakým způsobem by měla být nahrazena škoda či újma, která byla oběti způsobena trestným činem.

Zaručuji Vám, že veškeré Vámi poskytnuté informace budou zcela anonymní a budou využity pouze pro statistické účely.

Platné odpovědi označte kroužkem, případně doplňte svoji poznámkou.

1. Jsem:
 - a) muž
 - b) žena

2. Rodinný stav:
 - a) svobodný
 - b) ženatý
 - c) rozvedený
 - d) dlouhodobě žiji s družkou nebo druhem

3. Mám děti:
 - a) ano (počet)
 - b) ne

5. Jsem ve věku:
 - a) 18 – 24 let
 - b) 25 – 35 let
 - c) 36 – 45 let
 - d) 46 – 60 let
 - e) 61 let a více

6. Dosažené vzdělání:
 - a) speciální škola (zvláštní škola)
 - b) základní škola
 - c) vyučen
 - d) vyučen s maturitou
 - e) úplné středoškolské
 - f) vysokoškolské
 - g) jiné – uveďte

7. Ve výkonu trestu jsem :
- a) poprvé
 - b) podruhé
 - c) jiná možnost
8. Ve věznici jsem z důvodu:
- a) výkonu trestu
 - b) vazba (důvod vazby)
9. Výkon trestu mi byl stanoven na dobu:
- a) do 2 měsíců
 - b) 1 rok
 - c) 3 roky
 - d) více jak 3 roky
10. Svoji trestnou činností jsem způsobil(a) škodu:
- a) fyzické osobě (konkrétnímu člověku)
 - b) právnické osobě (firmě, společnosti, podnikatelskému subjektu)
 - c) státu (obci, městu)
11. Oběti trestného činu jsem způsobil(a) škodu:
- a) na majetku
 - b) na zdraví - úraz
- psychickou újmu
12. Mám povinnost nahradit způsobenou škodu:
- a) ano – výše škody
 - b) ne
13. Způsobená škoda bude nahrazena:
- a) penězi
 - b) veřejně prospěšnou prací
14. Škodu jsem uhradil(a):
- a) před nástupem do výkonu trestu v plné výši
 - b) před nástupem do výkonu trestu jsem začal(a) splácet
 - c) ve výkonu trestu pracuji a ze získaných finančních prostředků splácím způsobenou škodu
 - d) škodu nahradím až ukončím výkon trestu a najdu si práci
 - e) způsobenou škodu nebudu mít možnost nahradit
15. Trest, který mi byl stanoven je spravedlivý:
- a) ano
 - b) ne (proč).....

16. Osobu, které jsem způsobil spáchaným trestným činem škodu znám:
- a) ano, znal(a) jsem ji již dříve
 - b) ano, poznal(a) jsem ji v době spáchání trestného činu
 - c) neznám, chci se s ní seznámit
 - d) neznám, nezajímá mě
17. Před spáchaním trestného činu jsem věděl(a) k jaké škodě může dojít mým jednáním:
- a) ano
 - b) ne
 - c) nepřemýšlel jsem o tom
 - d) výše škody mě překvapila
18. Myslím si, že náhradu škody, kterou jsem způsobil(a) trestným činem, má uhradit:
- a) pachatel
 - b) společnosti zabývající se odškodněním oběti
 - c) stát
19. S obětí trestného činu jsem se snažil dohodnout o náhradě škody ještě před soudním řízením:
- a) ano
 - b) ne
20. Ve výkonu trestu jsem se rozhodl(a), že budu splácet poškozenému způsobenou škodu:
- a) ano
 - b) ne
21. Myslím si, že po vykonání trestu budu mít možnost oběti nahradit škodu, kterou jsem jí způsobil(a):
- a) ano
 - b) ne
 - c) jak?

POZNÁMKY – volné místo pro možnost doplnění či zpřesnění odpovědí na dotazník, nebo vyjádření svého názoru na oběť trestného činu

Za vyplnění dotazníku a Váš čas, který jste věnoval(a) na jeho vyplnění ,děkuji.

S pozdravem Pavel